MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO VALDYMO IR VERSLO FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO INSTITUTAS

GRETA VARKALIENĖ

NELEGALIOS MIGRACIJOS KONTROLĖS ĮGYVENDINIMO PROBLEMOS LIETUVOJE (2020-2022 m.) VALSTYBĖS SIENOS APSAUGOS TARNYBOS ATVEJIS

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas:
Prof. dr. A. Patapas

VILNIUS, 2023

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

VIEŠOJO VALDYMO IR VERSLO FAKULTETAS

VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO INSTITUTAS

NELEGALIOS MIGRACIJOS KONTROLĖS ĮGYVENDINIMO PROBLEMOS LIETUVOJE (2020-2022 m.) VALSTYBĖS SIENOS APSAUGOS TARNYBOS ATVEJIS

Viešojo administravimo magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 6211LX076

Vadovas

_____ Prof. dr. A. Patapas

2023

Recenzentas

_____

2023

Atliko

_____ G. Varkalienė

2023

VILNIUS, 2023

TURINYS

PAVEIKSLAI **4**
LENTELĖS **5**
PRIEDAI **6**
ĮVADAS **7**
1. NELEGALIOS MIGRACIJOS KONTROLĖS TEORINIS DISKURSAS **10**
1.1. Nelegalios migracijos procesų ypatumai 10
1.1.1. Nelegalią migraciją lemiantys veiksniai bei rūšys 12
1.1.2. Nelegalios migracijos kontrolės probleminiai aspektai 16
2. NELEGALIOS MIGRACIJOS KONTROLĘ ĮGYVENDINANČIOS INSTITUCIJOS – VALSTYBĖS SIENOS APSAUGOS TARNYBOS VEIKLOS ANALIZĖ **18**
2.1. Valstybės sienos apsaugos tarnybos veiklos ypatumai 18
2.2. (2020-2022 m.) Valstybės sienos apsaugos tarnybos iššūkiai nelegalios migracijos kontrolės kontekste 22
2.3. Valstybės sienos apsaugos tarnybos probleminiai aspektai ir priemonės įgyvendinant nelegalios migracijos procesus 25
3. VALSTYBĖS SIENOS APSAUGOS TARNYBOS NELEGALIOS MIGRACIJOS KONTROLĖS PROCESŲ ANALIZĖ TAIKANT EKSPERTŲ NUOMONĖS TYRIMO METODIKĄ **32**
3.1. Empirinio tyrimo metodikos pagrindimas 32
3.2. Ekspertų grupės sudarymas ir vertinimas 33
3.3. Empirinio tyrimo analizė ir rezultatų aptarimas 34
IŠVADOS **47**
REKOMENDACIJOS **49**
LITERATŪRA **50**
ANOTACIJA **55**
ANNOTATION **56**
SANTRAUKA **57**
SUMMARY **59**
PRIEDAI **61**

PAVEIKSLAI

1 pav. Veiksniai įtakojantys sprendimą migruoti 13
2 pav. Pagrindinės Lietuvos institucijos, kurios įgyvendina ir formuoja migracijos politiką 18
3 pav. Organizacinė (funkcinė) struktūra 19
4 pav. Valstybės sienos apsaugos tarnybos charakteristika 22
5 pav. Lietuvoje fiksuojamas rekordinis sulaikytųjų trečiųjų šalių piliečių skaičius 2021 metais 26
6 pav. Neteisėta migracija iš Baltarusijos 28
7 pav. statistikos duomenys po Operacijų vadovo sprendimo neįleisti migrantų kertančių neleistinose vietose 30

LENTELĖS

1 lentelė. Asmeniniai tikslai ir prisitaikymo prie bendrųjų veiksnių strategijos 14
2 lentelė. Pagrindinės VSAT veiklos sritys 20
3 lentelė. Valstybės sienos apsaugos tarnybos uždaviniai 21
4 lentelė. Valstybės sienos apsaugos tarnybos funkcijos 21
5 lentelė. Kokybinio tyrimo ekspertų grupės charakteristika 34

PRIEDAI

1 priedas. Kokybinio tyrimo anketa

ĮVADAS

2004 m. gegužės 1 d. Lietuvos Respublika (toliau – LR) įstojo į Europos Sąjungą (toliau – ES) ir 2007 m. gruodžio 21 d. tapus Šengeno erdvės nare, atsivėrė daugiau galimybių asmenų ir įvairių prekių judėjimui tarp visų šalių Europoje (Europos Komisija, Komunikacijos generalinis direktoratas, 2022). Tačiau tuo pačiu atsirado daugiau atsakomybių ir įsipareigojimų stiprinant nacionalinį saugumą – didinti pareigūnų pajėgas, diegti technines bei fizines sienos apsaugos priemones. Taip pat didelį dėmesį tenka sutelkti kovai su neteisėta migracija, korupcija bei šešėline ekonomika.

Neteisėtas asmenų judėjimas per valstybių sienas traktuojamas kaip kontrabanda, nes tai iš anksto organizuotas dažniausiai asmenų grupių gabenimas nelegaliais būdais per valstybių sienų ruožus, pasienyje kur nėra įrengtos atitinkamos apsaugos priemonės ar vykdomas pareigūnų patruliavimas. Asmenys ar organizacijos būdamos net skirtingose pasaulio vietose organizuoja kitų asmenų gabenimą, kuria strategijas ir nepaisant ribojimų ir galimų grėsmių, dažniausiai trečiųjų šalių kilmės piliečiai rizikuoja ir vyksta svetur nežinodami aplinkybių (Černienė, Kumpikaitė,2011,p.529).

2018-2020 m. laikotarpyje viso sulaikyta – 614 asmenų, nuo 2020 m. pabaigos sparčiai didėjo nelegalių migrantų srautai ir jau 2021 m. liepos mėn. Lietuvos valstybės sieną kirto – 4551 užsienietis, VSAT teko prašyti didesnių jėgos struktūrų pajėgų stiprinant sienos apsaugą ir suvaldant migrantų srautus. Remiantis 3 metų laikotarpio statistika 2021 m. sulaikyta asmenų net – 7 kartus daugiau (VSAT 2021 metų veiklos ataskaita, 2022). Europos Sąjunga (toliau – ES) didėjant nusikaltimų mastams ir fiksuojant nelegalių migrantų gabenimą pačių Baltarusijos jėgos struktūrų per valstybių sieną į Lietuvą, Latviją ir Lenkiją, minėtą krizę pradėta traktuoti kaip – hibridinė ataka. Baltarusijos prezidento rinkimų nepripažįstančiai Europai bei norint atsikeršyti ir už ES įvestas sankcijas, A. Lukašenka grasino „užtvindyti visą Europą nelegaliais migrantais, ginklais ir narkotikais“ valstybių sienas besiribojančias su Baltarusijos Respublika. Tad reaguojant į grėsmę keliančius kaimyninės šalies veiksmus, Lietuva priėmė sprendimą įvesti ekstremaliąją situaciją Lietuvos teritorijoje. Lietuvos Respublikos Seimas – 2021 m. liepos 2 d. nutarimu Nr. 517 „Dėl valstybės lygio ekstremalios situacijos paskelbimo ir valstybės lygio ekstremaliosios situacijos operacijų vadovo paskyrimo“ paskyrė valstybės lygio ekstremaliosios situacijos vadovu vidaus reikalų ministrę – Agnę Bilotaitę. Operacijų vadovo sprendimu dėl masinio užsieniečių antplūdžio susidariusią kritinę situaciją, nutarta nuo 2021 m. lapkričio 10 d. Lietuvoje paskelbti valstybės lygio nepaprastąją padėtį (Lietuvos Respublikos seimas, 2021). Šis 2021 m. lapkričio 9 d. Nr. XIV-617 „Dėl nepaprastosios padėties įvedimo“ nutarimas priimtas siekiant spartesnio procedūrų organizavimo, palengvinto teisinio migracijos krizės suvaldymo reglamentavimo, valstybės sienos apsaugos sustiprinimui reikalingų priemonių panaudojimo (Lietuvos Respublikos seimas, 2021).

Temos aktualumas. Nelegalios migracijos kontrolės įgyvendinimas yra aktuali tema visoms Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybių narėms. 2020-2022 m. patyrus nelegalių migrantų antplūdį į Lietuvos valstybę verčia išanalizuoti ar valstybės sienos apsaugos tarnyba (toliau – VSAT) yra pakankamai pasiruošusi atlikti reikiamas procedūras nelegalios migracijos kontrolei užtikrinti. 2020 – tų metų Lietuvos valstybė pirmą kart istorijoje susidūrė su hibridinės atakos atveju, o VSAT susidūrė su neteisėtos migracijos antplūdžio suvaldymu iškilusiomis problemomis. Ministrės teigimu nei Lietuva nei Europa dar nebuvo susidūrusi su tokio pobūdžio organizuotu puolimu, kuomet hibridinei atakai naudojami „instrumentai“ buvo gyvi žmonės. (Bilotaitė, 2022). Iš politologų perspektyvos: „Šis migracijos kelias nėra natūralus tiems migrantams, kurie patenka į Lietuvą. Žmonės dirbtinai atvežami ir paleidžiami <...> Politikos moksluose tyrinėtojai šį procesą įvardija kaip migracijos suginklinimą (angl. Weaponization of migration). Šiuo metu ir mes patiriame tokį migracijos iššūkį.“ (Šešelgytė, 2021, p. 13).

Temos naujumas. Prieš įvykstant nelegalios migracijos krizei nebuvo prognozuojama, jog tai hibridinė ataka per nelegalių migrantų prizmę. Po 2020-2022 m. įvykusios nelegalios migracijos krizės galima vertinti, jog tai buvo organizuojama Baltarusijos režimo, kuri pelnėsi bei siekė pakenkti ne tik Lietuvos Respublikai (toliau – LR), bet ir visai Europos Sąjungai (toliau – ES) ir taip sukelti nacionalinio lygio grėsmes. Vertinant šią neeilinę situaciją, siekiama labiau paanalizuoti su kokiomis problemomis susidurta ir kokių priemonių buvo imtasi tam, kad užkardyti iš anksto suorganizuotą neteisėtos migracijos antplūdį ir kitus Baltarusijos režimo organizuojamus grėsmę keliančius veiksmus.

Tyrimo objektas – Nelegalios migracijos kontrolės įgyvendinimas Lietuvoje (2020-2022 m.).

Darbo problema – 2020 – 2022 metais Lietuvos Respublika (toliau – Lietuva), o ypatingai – Valstybės sienos apsaugos tarnyba (toliau – VSAT) susidūrė su iššūkiais, kuriuos sukėlė Baltarusijos režimo politika. Baltarusijos sistemingai organizuotas nelegalių migrantų antplūdis per Lietuvos valstybės sieną, sukėlė didžiules pasekmes Lietuvai ir visai Europos Sąjungai (toliau – ES). VSAT teko atlikti ne tik savo tiesiogines funkcijas, tačiau ir perorganizuoti veiklą bei sustiprinti bendradarbiavimą su Lietuvos ir užsienio šalių institucijomis ir organizacijomis, kurioms teko prisidėti saugant valstybės sieną su kaimynine šalimi – Baltarusija. Vertinant geopolitinę situaciją su kaimynine šalimi kuomet agresyvūs veiksmai bei grasinimai traktuojami kaip hibridinė ataka, privertė įvertinti mūsų dabartinę šalies apsaugą, priemones bei pasirengimą susiremiant su galimais išpuoliais. Išaugus didžiuliams migrantų srautams, iškilo daugybę problemų. Verta paanalizuoti kaip veikė teoriškai sudaryta strateginė sistema, galimi scenarijai susiduriant su nelegalios migracijos krize. Kaip buvo sprendžiamos problemos susidūrus su valdymo spragomis praktikoje organizuojat sienos apsaugą bei nusikaltimų užkardymu. Atsižvelgiant į šiuos įvykius galima apibrėžti problemą – ***Kaip buvo sprendžiamas valstybės sienos apsaugos tarnybos atveju – nelegalios migracijos suvaldymas?***

Darbo tikslas – Išanalizuoti Valstybės sienos apsaugos tarnybos (toliau – VSAT) valdymo ypatumus įgyvendinant nelegalios migracijos kontrolę Lietuvoje (2020-2022 m.)

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti nelegalios migracijos procesų teorinį diskursą;
2. Išnagrinėti nelegalios migracijos probleminius aspektus;
3. Ištirti su kokiomis pagrindinėmis valdymo problemomis susidūrė VSAT – nelegalios migracijos kontekste;
4. Išsiaiškinti nelegalios migracijos poveikį Lietuvai ir ES, kuomet neteisėtos migracijos procesai buvo sistemingai vykdomi nedemokratinės kaimyninės šalies režimo;
5. Remiantis teorinės analizės ir empirinio tyrimo rezultatais apibendrinti VSAT veiklos efektyvumą suvaldant nelegalios migracijos krizę Lietuvoje 2020-2022 m.

Tyrimo metodai:

Teorinė literatūros analizė padėjo išsiaiškinti nagrinėjamos temos teorinę sampratą, problematiką analizuojant įvairių autorių bei mokslininkų darbus.

Dokumentų analizės metodas padėjo išanalizuoti Valstybės sienos apsaugos tarnybos (toliau – VSAT) veiklos specifiką. Darbe analizuojami buvo taip pat ir informacija internete, moksliniai straipsniai, VSAT 2020 – 2022 m. veiklos ataskaitos, statistikos, įstatymai bei strateginiai veiklos planai neteisėtos migracijos kontrolės įgyvendinimo kontekste.

Apibendrinimo metodas padėjo apibendrintai reziumuoti kiekvieną skyrių, poskyrį, bei skyrelius.

Struktūrizuotas interviu metodas padėjo išsiaiškinti VSAT valdymo ypatumus sprendžiant problemas susijusias su neteisėtos migracijos procesais.

Darbo struktūra – magistro baigiamasis darbas sudarytas iš trijų dalių:

1. teorinės dalies, kurioje analizuojamas teorinis diskursas pagal nagrinėjamą temą;
2. tyrimo metodikos, kurioje pateikiama kokybinio tyrimo aprašomoji dalis, kuri siejasi su iškelta problematika;
3. tyrimo rezultatų analizės.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro: turinys, įvadas, 3 skyriai, 7 poskyriai, 2 skyreliai, išvados, rekomendacijos, literatūros šaltiniai (panaudota 47 šaltinių), dvi santraukos ir dvi anotacijos (lietuvių ir anglų kalbomis), 1 priedas, 5 lentelės, 7 paveikslai. Darbo apimtis 54 lapai.

1. NELEGALIOS MIGRACIJOS KONTROLĖS TEORINIS DISKURSAS

1.1. Nelegalios migracijos procesų ypatumai

Įvairiuose šaltiniuose aprašoma ir nagrinėjama nemažai teorijos apie asmenų migraciją, tačiau nepakankamai analizuojami nelegalios migracijos procesai. Anot (Seniutienė, 2010, p. 187) nereikėtų teigti, jog migracija yra vien tik neigiamas socialinis reiškinys, anaiptol, tai dažniausiai suteikia galimybę gerinti gyvenimo sąlygas, tačiau vis dėlto, tai gali peraugti ir į nelegalią migraciją. Nelegali migracija daro ganėtinai didelę žalą valstybėms į kurias vykstama ir valstybėms, per kurias nelegalūs migrantai pasiryžta vykti. Nelegali migracija tampa kuomet yra nesilaikoma įstatymų, o vėliau seka neteisėtos migracijos procesai, kurie priverčia valstybes patirti socialinių, ekonominių bei politinių problemų. Remiantis Europos Sąjungos (toliau – ES) Tarybos informacija, ES bei jos valstybės narės siekia, jog „Europos migracijos politika būtų veiksminga, humaniška ir saugi.“. Migrantų krizė 2015-2016 metais pasiekusi rekordinius migracijos srautus į Europą, atskleidė ES prieglobsčio sistemos trūkumus. „2019 m. Vidužemio jūra į ES atvyko 120 tūkst. asmenų (2015 m. atvyko daugiau nei 1 mln.), iš kurių 1 319 žuvo arba yra dingę be žinios (2017 m. žuvusiųjų arba laikomų dingusiais be žinios skaičius siekė 3 139)“ (Europos Parlamentas, 2020).

Įvertinus, jog Europos Sąjungos prieglobsčio sistema turi trūkumų 2020 m. rugsėjo 23 d. Europos Komisija pristatė ir vis atnaujina – naują migracijos ir prieglobsčio paktą. Pakte plačiai apžvelgiami pagrindiniai siekiai, tobulinant migracijos procesus. Nors lyginant pastaruosius metus su 2015 metais įvykusia krize, neteisėtų migrantų skaičiai ganėtinai sumažėję, bet ES išorės sienas vis dar neteisėtai kerta migrantai įtakojant socialiniams, politiniams ir kitiems svarbiems veiksniams.

Neteisėta migracija laikomas asmenų judėjimas į ES šalis įvairiais neteisėtais būdais, dažniausiai tai yra trečiųjų šalių piliečiai, kurių tikslas vykti į labiau išsivysčiusias šalis, kuriose egzistuoja socialinės garantijos bei kiti veiksniai, kurie pagerintų jų gyvenimo sąlygas. Didžiosios dalies neteisėtų migrantų laikinas atsiradimas Lietuvos Respublikoje (toliau – LR) yra tik kryptingas tikslas bandant pasiekti Vakarų Europos bei Skandinavijos šalis. Anot (EMN, 2011, p.2) Europos migracijos tinklo (*European Migration Network),* atsakingu už ES valstybių narių ir Europos Komisijos informaciją, kuri renka, analizuoja bei dalinasi objektyvia ir naujausia informacija susijusia su migracijos ir prieglobsčio procesais, neteisėtas buvimas Lietuvos Respublikoje laikomas tuomet jeigu asmuo:

- *neturi galiojančio kelionės dokumento/vizos/leidimo gyventi arba turi netikrą, suklastotą ar padirbtą;*
- *neturi dokumentų, pateisinančių buvimo tikslą ir sąlygas;*

- *ES teritorijoje jau yra išbuvęs 3 mėn. per 6 mėn. laikotarpį;*
- *neturi pakankamai pragyvenimo lėšų buvimo laikotarpiui arba lėšų grįžti į kilmės arba tranzito šalį;*
- *yra asmuo, dėl kurio įspėjimas atsisakyti leisti atvykti įtrauktas į SIS arba nacionalinį registrą;*
- *yra laikomas keliančiu grėsmę vienos ar kelių ES valstybių narių viešajai tvarkai, vidaus saugumui, visuomenės sveikatai arba tarptautiniams santykiams (Irregaluar Migration, 2022).*

Analizuojant Lietuvos Respublikos (toliau – LR) atvejį, susidūrus su nelegalios migracijos krize, Užsieniečių teisinės padėties įstatymas (toliau – UTPĮ) taisytas net kelis kartus skubos tvarka. „Ankstesnėmis pataisomis buvo nustatytas šešių mėnesių pasienio procedūros terminas. Šiuo laikotarpiu neteisėtai sieną kirtusiam asmeniui suteikiamos apgyvendinimo ir kt. bazinės paslaugos, tačiau kol sprendžiama dėl jo teisinės padėties, apribojamas jo judėjimas.“ (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija). Anot vidaus reikalų ministrės, nepažeidžiant žmogaus teisių ir laikantis tarptautinių įsipareigojimų vis tik yra labai svarbu užtikrinti ir nacionalinių interesų saugumą bei apsaugoti valstybės piliečius, tad kiekvieno užsieniečio atvejį tenka vertinti individualiai ir atlikti reikiamas procedūras (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 2021). Vienas iš svarbiausių nacionalinio saugumo aspektų yra Europos Sąjungos institucijų bendradarbiavimas, kurios kuria bendras organizacijas kovojant su tam tikrais iššūkiais. Nelegali migracija rodo, jog yra organizuojamos nusikalstamos veikos procedūros, kurios kelia pavojų ne tik LR, bet ir kitoms ES valstybėms. Viena iš pagrindinių institucijų yra Europolas, tai Europos policijos biuras – tarptautinė policijos organizacija įkurta siekiant skatinti ES teisėsaugos institucijų bendradarbiavimą. ES sutartimi, Europolo įgaliojimai apima visas tarptautinio nusikalstamumo formas, įskaitant ir tarptautinį terorizmą. (Deflem, 2007, p. 336). Taip pat dar vienas labai svarbus aspektas yra atsivėrusi Šengeno erdvė. 2007 m. gruodžio 21 d. Lietuva taip pat tapo Šengeno erdvės nare, o tai suteikė daugiau galimybių laisviau keliauti po visą Europos Sąjungą (Europos Parlamentas Biuras Lietuvoje, 2017). Ši erdvė ypatingai įpareigoja puoselėti bei užtikrinti laisvą žmonių judėjimą tarp valstybių, bet tuo pačiu užtikrina užsieniečių kontrolę. Lietuvos Respublika įstojusi į Europos Sąjungą susidūrė su rimta problema, kuomet iki tol buvo vykdoma liberali tranzito tvarka, Lietuvai teko persiorientuoti į ES galiojančias Šengeno teisyno normas ir reikalavimus. Šengeno teisė yra ganėtinai griežta ypatingai tranzitui per Šengeno erdvę trečiųjų šalių piliečiams. Tad valstybių saugumą užtikrina Šengeno Konvencijos nuostatos ir jų įgyvendinimo reglamentavimas, o tai ir įtakoja ES išorės sienų kontrolę (Aleksonis ir Aleksonytė, 2012).

Apibendrinant galima teigti, jog tarptautinis žmonių mobilumas vyksta nuolat, tai nėra naujas reiškinys ir vertinant socialiniu požiūriu, tai yra ganėtinai gera praktika. Tačiau kuomet yra susiduriama su nelegalios migracijos procesais kyla problemos, kurių padariniai ypatingai paliečia šalis į kurias užsieniečiai atvyksta. Analizuojant Lietuvos atvejį susidūrus su neteisėtų migrantų antplūdžiu, susidurta tiek su migracijos kontrolės procesų ypatumais, tiek su finansiniais sunkumais. Taip pat nelegalios

migracijos procesai dažnai sukelia neigiamus padarinius, sprendžiant prieglobsčio procedūras dėl socialinių ir kultūrinių skirtumų. Dažniausiai neteisėtą migraciją renkasi trečiųjų šalių piliečiai, kurie visuomenės požiūriu judantys didelėmis asmenų grupėmis kelia nepasitikėjimą ir baimę dėl savo išvaizdos ir tokio migracijos būdo pasirinkimo. Kadangi visuomenė turi susidariusi atitinkamą nuomonę, jog šių šalių žmonės dažniausiai ieško patogių ir lengvų gyvenimo sąlygų per daug neįsitraukiant į visuomeninį gyvenimą ir tos šalies darbo rinką. Tai žmonės su skirtinga kultūra, vertybėmis, religija bei įsitikinimais ir kaip rodo praktika, dažnu atveju nevertinantys suteikiamomis laikinomis prieglobsčio sąlygomis, o tai parodo jų elgesys, kuris yra priešiškas, niokojantis laikino apgyvendinimo aplinką, tam kad išreikšti nepasitenkinimą. O nepasitenkinimas kyla iš to, jog jų tikslas nėra prieglobstis bet kurioje valstybėje, tikslas keliauti tol, kol bus pasiektas galutinis kelionės tikslas, o tai parodo kada asmuo sutinka dėl laikino prieglobsčio ir noriai atlieka visas reikiamas procedūras, kitu atveju vyksta priešiškas nusiteikimas ir ieškojimas pagalbos siekiant gauti nevaržomą judėjimą.

1.1.1. Nelegalią migraciją lemiantys veiksniai bei rūšys

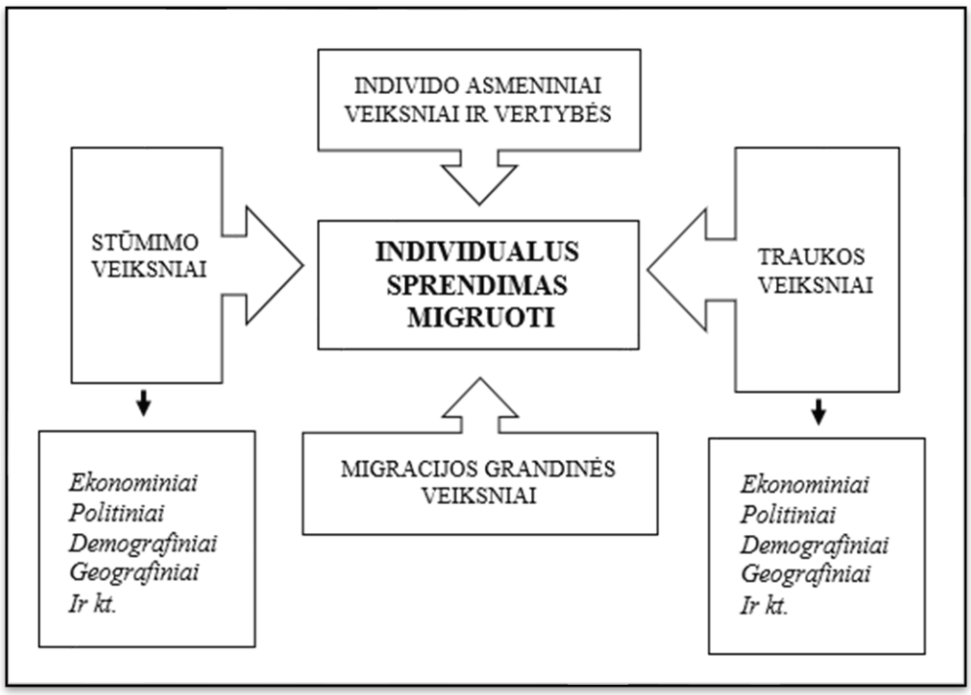
Anot (UNHCR, 2022) 1956 metais kuomet Vengrijos žmonės sukilo prieš Sovietų Sąjungos okupaciją, iš Vengrijos šalies pabėgo apie 200 000 žmonių. Ir kada 1960 metais dėl Afrikoje vykstančių pilietinių, pasienio ir nepriklausomybės karų įvyko dekolonizacija – palikus šimtams tūkstančių žmonių savo namus, į pabėgėlių situaciją nebebuvo daugiau žvelgiama kaip tik į Europos krizę. UNHCR – tai organizacija, kuri atsakinga už Jungtinių Tautų (toliau – JT) pabėgėlius ir jų teises nuo 1950 metų. 1970 m. UNCHR vykdė užduotis, kurios skirtos reaguoti į krizes Lotynų Amerikoje, Afrikoje ir Azijoje. 1980-1990 metais prasidėjus naujiems konfliktams Viduriniuose Rytuose, Europoje bei Afrikoje – pabėgėlių skaičiai augo. XXI amžiuje UNCHR organizacijos duomenimis beveik 80 milijonų žmonių paliko savo namus dėl smurto, konflikto ar net persekiojimo, o 26 milijonai vis dar yra pabėgėliai, skaičius auga. Pasaulyje konfliktai plėtojasi, nelegaliai migracijai didėjant, organizacija reaguoja į humanitarines krizes, tačiau siekia tvarių sprendimų bei ilgalaikės paramos iš daugiau nei 900 kitų partnerystės agentūrų.

Visuomenėje visais laikais migracija asocijavosi su geresniu gyvenimu, platesnėmis galimybėmis tiek socialiniu tiek ekonominiu požiūriu. Ypatingai šiais laikais, kuomet konkurencingą rinką kuria inovacijos, naujų technologijų pokyčiai, motyvuoja ir skatina žmones išvykti. Vieniems migracija yra tik siekis patenkinti savo poreikius ir grįžti atgal į savo šalį, kitiems tikslas pabėgti iš savo šalies ir kurtis naują gyvenimą svetur.

Pasak (Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Sveikatos ir migracijos, 2007) išskiriamos 2 migracijos rūšys:

1. Savanorišką migraciją lemia dažniausiai ekonominiai veiksniai. Žmonės migruoja dėl įvairiausių priežasčių, dėl siekio pradėti naują gyvenimą arba užsidirbti ir grįžti atgal namo ar net dėl atitinkamų grėsmių bei išvengiant konfliktų esamoje šalyje;

2. Priverstinė migracija, kuomet tam tikri grėsmę keliantys veiksniai priverčia migruoti. Dažnu atveju tai tampa nusikalstama veika – prekyba žmonėmis, kuomet patys užverbuoti žmonės susimoka dideles sumas tikėdami geresnio gyvenimo vizija, prašo nelegaliai padėti kirsti valstybių sienas, dėl to jie patiria ne tik finansinius sunkumus, bet rizikuoja net savo ir artimųjų gyvybėmis. Tokie asmenys nuolat gyvena baimėje, jais naudojamasi įvairiais būdais ir net politiniams tikslams pasiekti. Nelegalūs migrantai, kurie priversti palikti savo šalį tampa dažnai JT globojamais pabėgėliais.(EUR-Lex, 2007). „Veiksniai įtakojantys sprendimą migruoti“ (žr. 1 pav.).

Šaltinis: (Černienė, Kumpikaitė, 2011, p. 529)

1 pav. Veiksniai įtakojantys sprendimą migruoti

Migracijos procesus lemia įvairūs veiksniai, kurie turi įtakos žmonių gyvenimams. Vieni pagrindiniai veiksniai, kurie skatina migruoti į kitas šalis yra tokie kaip:

- Ekonominiai – geresnės įsidarbinimo bei karjeros galimybės, galimybė gauti didesnes pajamas / darbo užmokestį, mažesnis nedarbas ir kt.
- Politiniai – stabili politinė situacija, įvairių asmens teisių turėjimas ir reglamentavimas, visuomenės gerovė ir kt.
- Demografiniai – netinkama vidinė gimtosios šalies situacija, bendra sąveika su kitais socialiniais, ekonominiais, ekologiniais, politiniais ir kitais veiksniais.

- Geografiniai - sudėtinga geografinė padėtis, kuri įtakoja skurdą, konfliktus ir geras gyvenimo sąlygas ir kt.

Migracijos grandinės procesai bene labiausiai įtakojantis asmenų nelegalios migracijos pasirinkimui. Išvykus iš gimtosios šalies pirmajam asmeniui, reguliariai yra perduodama informacija apie gerą ekonominę situaciją svetimoje šalyje likusiems interesantams ir tai jog nepaisant visų ribojimų ir grėsmių, verta rizikuoti dėl geresnių gyvenimo sąlygų. Asmenys iš skirtingų pasaulio vietų organizuoja kitų asmenų atvykimus, kuria strategijas, kurios yra nelegalios. Tokiu būdu naujose šalyse nekontroliuojamai daugėja asmenų, kuriuos sieja tam tikri ryšiai. (Černienė, Kumpikaitė,2011,p.529)

Taip pat individo / asmens savybės, kurios remiasi vertybėmis, jos nulemia sprendimą migruoti. Yra žmonių, kurie net nesvarsto apie galimybę išvykti, nes giliai tiki nustatytomis gimtosios šalies vertybėmis tokiomis kaip pvz.: patriotizmas, tikėjimas ir pan., tačiau kita žmonių dalis nori daugiau nei turi ir nepaisant baimių dėl nežinomybės, šeimos likimo, kalbos barjerų ir kt. yra motyvuoti nepaisant visų rizikų, tad ieško būdų kaip išvykti svetur. Anot (Stark, 1991, Bloom, 1985, cit. iš Černienė, Kumpikaitė, Taraškevičius, 2009, p. 555) veiksnių įtaka pasireiškia ir asmeninėmis strategijomis (žr. 1 lent.).

1 lentelė. Asmeniniai tikslai ir prisitaikymo prie bendrųjų veiksnių strategijos

Strategija	***Strategijos paaiškinimas***
Kapitalo sutelkimas stabiliai adaptacijai rinkos ekonomikos sąlygomis	*Emigrantai siekia sukaupti kapitalo verslui pradėti ar kitoms svarbioms išlaidoms. Būsto įsigijimas įvardijamas kaip vienas iš trumpalaikės ar vidutinio laikotarpio migracijos tikslų.*
„Naujo starto strategija“	*Galimybė pakeisti socialinę, ekonominę aplinką, pradėti gyvenimą „iš naujo“.*
Pragyvenimo šaltinio senatvei užsitikrinimas	*Nepasitikint socialinio draudimo sistema arba prognozuojant mažas išmokas, vidutinio amžiaus žmonės išvažiuoja užsitikrinti stabilų pragyvenimo šaltinį išėjus į pensiją.*
Sprendimas emigruoti ir diversifikuoti pajamas	*Mažėjant pajamoms iš tam tikros veiklos migrantai siekia gauti daugiau pajamų iš kitų šaltinių ir taip apsisaugoti nuo pajamų mažėjimo.*

1 lentelės tęsinys kitame puslapyje

1 lentelės tęsinys

Geresnio išsilavinimo strategija	*Švietimo paslaugų rinka nesugeba konkuruoti dėl dalies potencialių studentų ar mokslo darbuotojų, todėl jie emigruoja siekti geresnio išsilavinimo arba mokslinės veiklos.*
Santykinės gerovės padidinimo strategija	*Migrantų tikslai yra pagerinti ne absoliutų, bet santykinį gerovės lygį bendruomenėje. Todėl bendras gerovės augimas gali nesumažinti motyvacijos migruoti.*
Įgūdžių išnaudojimo ir karjeros strategija	*Migracija siekiant pasinaudoti priimančios valstybės darbo rinkos teikiamomis galimybėmis*
Šeimos susijungimo strategija	*Migracija siekiant gyventi kartu su šeima arba artimaisiais*

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus pagal Čiarnienė, R., Kumpikaitė, V., Taraškevičius, A. (2009)

Analizuojant lentelėje pateiktą migraciją lemiančių veiksnių strategiją būtų galima labiau pritaikyti asmenims, kurie turėję tam tikrą socialinį gyvenimo pagrindą, bet siekia geresnių galimybių. Tačiau strategija mažiau pritaikoma asmenims, kurie dažniausiai atitinka „migracijos grandinės“ atvejus. Vertinant mokslinius šaltinius galima daryti prielaidą, jog bėgantys žmonės iš trečiųjų šalių, dažniausiai neturintys išsilavinimo, neturintys pajamų šaltinio ir nesiekiantys kurti verslo svetimoje šalyje. Tai asmenys, kurie tikisi valstybės finansinės paramos, saugumo bei galimybių gyventi vienoje vietoje su savo šeima ir artimaisiais gaunant visas socialines garantijas be didelių pastangų. Įvertinant migrantų poreikius atrodytų visiškai natūralūs procesai, tačiau čia ir išryškėja visa nelegalios migracijos problematika valstybėms į kurias užsieniečiai tikisi atvykti.

Apibendrinant galima teigti, jog žmonės pasiryžę pokyčiams ryžtasi rizikuoti dėl įvairiausių priežasčių. Tam įtakos turi traukos veiksniai, kurie asmenis traukia migruoti svetur pavyzdžiui dėl: aukšto švietimo lygio, gerai išvystytos sveikatos priežiūros sistemos, aukštu pragyvenimo lygiu, dideliu darbo užmokesčiu ar tiesiog geromis socialinėmis garantijomis ir kt. Taip pat ir stūmimo veiksniai žmones priverčia ieškoti galimybių kaip palikti savo gimtąją šalį, kadangi šalyje prastai vykdoma valdžios politika, jaučiama religinė, žmogaus teisių ir laisvės diskriminacija, saugumo trūkumas ir t.t. Tad „traukos“ ir „stūmimo“ veiksniai lemia migraciją, o tai gali sukelti ne tik teigiamas, bet ir neigiamas pasekmes – retais atvejais teigiamas kuomet mėginama apeiti įstatymus ir pasirenkamas neteisėtos migracijos būdas.

1.1.2. Nelegalios migracijos kontrolės probleminiai aspektai

Vienas pagrindinių probleminių aspektų yra tai, jog Šengeno erdvės valstybių narių piliečiai turi teisę nevaržomai keliauti po visą Europą be vizų, pasienio patikrinimo procedūrų ir nepriklausomai nuo kelionės tikslo (Nedzinskas, 2007, p. 81). Europos Sąjungos piliečiai turi teisę laisvai rinktis gyvenamąją vietą Europos Sąjungos valstybių narių teritorijose, tačiau Šengeno erdvės valstybių narės susiduria ir su iššūkiu dėl regioninio bei nacionalinio saugumo, nes tuo pačiu didėja ir nelegalios migracijos apimtys. Didžiausią problemą kelia trečiųjų šalių piliečiai, kurių judėjimas per valstybių sienas tampa iššūkiu visai ES.

Neteisėtas asmenų judėjimas per valstybių sienas dažnu atveju yra traktuojamas kaip kontrabanda, kuomet organizuojamas neteisėtas asmenų gabenimas, dažniausiai grupelėmis, per valstybių sienų ruožus kur nėra įrengtos apsaugos priemonės ar tuo metu patruliuojama pasienio pareigūnų. Tokie neteisėti ir specialiai organizuoti veiksmai turi įtakos valstybių pažeidžiamumui. Todėl labai svarbu kontroliuoti neteisėtos migracijos procesus bei stiprinti ES išorinių sienų apsaugą.

2017 metais Europos Parlamentas pristatė pažangesnės Europos sienų apsaugos, integruotą Europos Sąjungos išorės sienų kontrolės sistemą. Sistemos principas – panaikinti pasų antspaudavimą, o tai palengvina legalų trečiųjų šalių piliečių vykimą į ES. Nereikia atlikti papildomų patikrinimo procedūrų, kadangi asmenų duomenys išlieka sistemoje. Siekiama išvengti situacijų, kuomet teisėtai atvykę asmenys į ES pasilieka pasibaigus jų teisėtam buvimo laikui, todėl šia integruota sienų kontrolės sistema siekiama išspręsti ir išvengti neteisėto asmenų buvimo ES bei pakartotinų kelionės dokumentų klastojimo. Ši sistema palengvina valstybės saugumo institucijoms esamas asmenų atvykimo ir išvykimo procedūras (Diazas De Mera, 2017). Tačiau nors sistema ir veiksminga, palengvina procedūras bei veikia efektyviai, migrantai renkasi nelegalius kanalus.

2018 metų gruodį Maroke vykusioje Jungtinių Tautų konferencijoje buvo priimtas migracijos paktas, kurio tikslas užkirsti kelią nelegaliai migracijai. Šiam migracijos paktui nesutiko jam pritarti ir neigiamai vertino šį dokumentą daugiausia Europos valstybės, jų teigimu – „šis paktas pakerta valstybių suverenitetus ir silpnina vyriausybių galimybes kontroliuoti savo sienas bei užsienio politiką.“ (JT migracijos paktas: pagrindiniai aspektai, 2018). Pakte teigiama, jog bus siekiama ginti migrantų žmogaus teises, tačiau nesukuriama teisė į migraciją. ES prieglobsčio politikos tikslas – suteikti tinkamą statusą bet kuriam ES nepriklausančios šalies piliečiui, kuriam vienoje iš valstybių narių reikalinga tarptautinė apsauga ir užtikrinti, kad būtų laikomasi negrąžinimo principo. Todėl ES siekia sukurti bendrą Europos prieglobsčio sistemą.“ (Sandu, 2022). Prieglobsčio politika turi atitikti 1951 m. liepos 28 d. Ženevos konvenciją dėl pabėgėlių statuso ir jos 1967 m. sausio 31 d. protokolą. Europos Komisijos rekomendacija siekiama remti valstybes nares, kurios užtikrintų tarptautinę apsaugą, priemones, kurios

suteiktų saugų ir teisėtą asmenų atvykimą bei kovoti su nelegalių migrantų gabenimo verslu (Sandu, 2022).

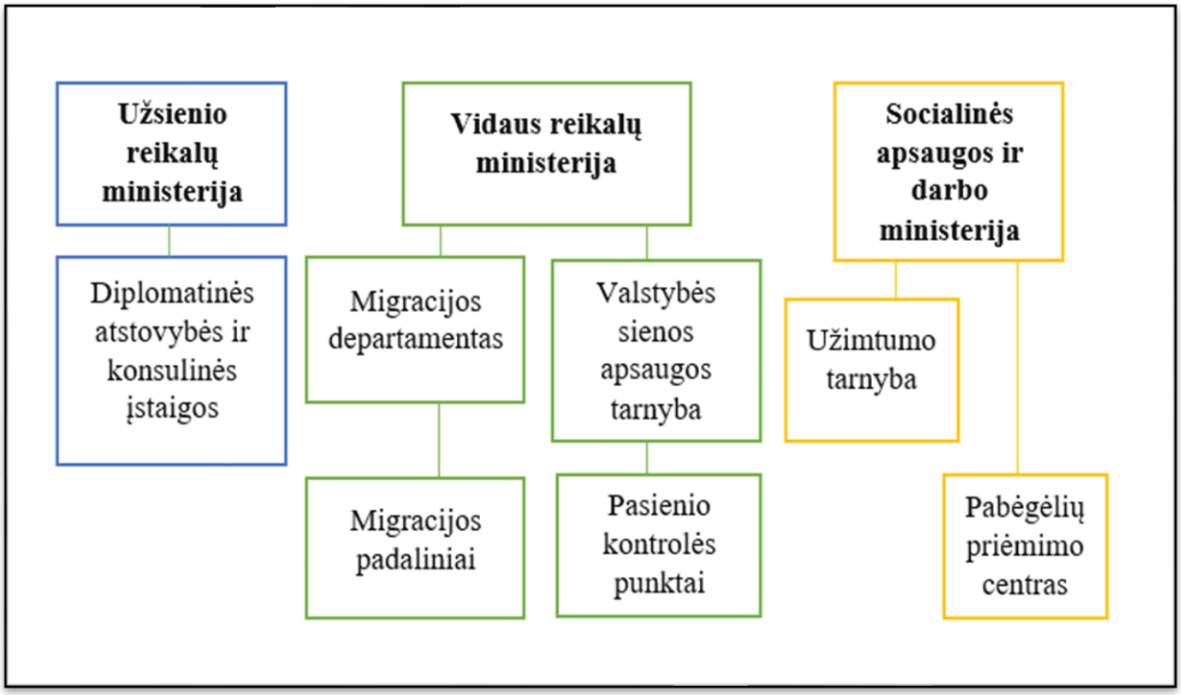
2020 m. rugsėjo 23 d. Europos Komisijos pristatytas naujas migracijos ir prieglobsčio paktas, kuriuo siekiama iš esmės patobulinti dabartines procedūras. Vadovaujantis dabartiniu Dublino sistemos principu, valstybė į kurią atvyko prieglobsčio prašytojas yra atsakinga už asmens tarptautinę apsaugą ir prašymo nagrinėjimo procesus. Siūlomame pakte nėra nurodyta apie privalomas pabėgėlių perskirstymo kvotas, o tai reiškia, kad valstybės narės turės galimybę spręsti priimti ar grąžinti pabėgėlį iš kitos šalies, tikėtina, kad turint tokią galimybę valstybės rinksis – nepriimti. Taip pat siūloma bendra ES grąžinimo sistema, kurios siekis bendradarbiauti su trečiosiomis šalimis sprendžiant neteisėtų migrantų gabenimo problemas, siekiant efektyvesnės teisinės sistemos, tvirtesnio Europos sienų bei pakrančių apsaugos pajėgų valdymo bei skiriant naują ES grąžinimo koordinatorių (Naujasis migracijos aktas: skirtingi vertinimai Europos Parlamente, 2020).

Apibendrinant galima teigti, kad nors ir yra siekiama sukurti atitinkamai patrauklią sistemą trečiųjų šalių asmenims keliauti legaliais būdais, asmenys renkasi neteisėtą vykimą per valstybių sienas, kadangi jų tikslas nėra prieglobsčio prašymas bet kurioje pasitaikiusioje šalyje. Tikslas pasiekti ekonomiškai stabilesnes šalis, kurios gali suteikti daugiau socialinių garantijų, todėl bandoma ieškoti alternatyvų kaip apeiti sistemą ir išvengti prieglobsčio valstybėse, kuriose nėra atitinkamai patrauklu likti, tačiau ar tikrai efektyviai veiks ir grąžinimo procedūrų sistema, parodys praktika.

2. NELEGALIOS MIGRACIJOS KONTROLĘ ĮGYVENDINANČIOS INSTITUCIJOS – VALSTYBĖS SIENOS APSAUGOS TARNYBOS VEIKLOS ANALIZĖ

2.1. Valstybės sienos apsaugos tarnybos veiklos ypatumai

Lietuvai įstojus 2004 m. gegužės 1 d. į Europos Sąjungą (toliau – ES) bei 2007 m. gruodžio 21 d. tapus Šengeno erdvės nare, suteikė daugiau galimybių asmenų ir įvairių prekių judėjimui tarp kitų šalių Europoje (Europos Komisija, Komunikacijos generalinis direktoratas, 2022). Tai turėjo įtakos šalies ekonomikos augimui bei asmenų nevaržomam judėjimui po visą ES. Tačiau visos ES šalys tuo pačiu įsipareigojo ir užtikrinti išorės sienų kontrolę ir saugumą. Norint išsaugoti laisvą, bet saugų judėjimą Šengeno erdvėje bei išvengiant galimų grėsmių, būtina stiprinti valstybės sienos kontrolę išnaudojant tiek žmogiškuosius išteklius, tiek šiuolaikines technologijas. Kovojant su nelegalia migracija labai svarbu bendradarbiauti ne tik su tarptautinėmis institucijomis, bet nuolat stiprinti ryšį tarp Lietuvos institucijų įgyvendinančių nelegalios migracijos procesus, tam kad būtų užkardomi judėjimų srautai, vyktų sklandus informacijos pasidalinimas bei pajėgų pasitelkimas prireikus vienai ar kitai institucijai. „Pagrindinės Lietuvos institucijos, kurios įgyvendina ir formuoja migracijos politiką“ (žr. 2 pav.) bendradarbiauja ir keičiasi reikiama informacija.

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal Europos migracijos tinklas, 2016

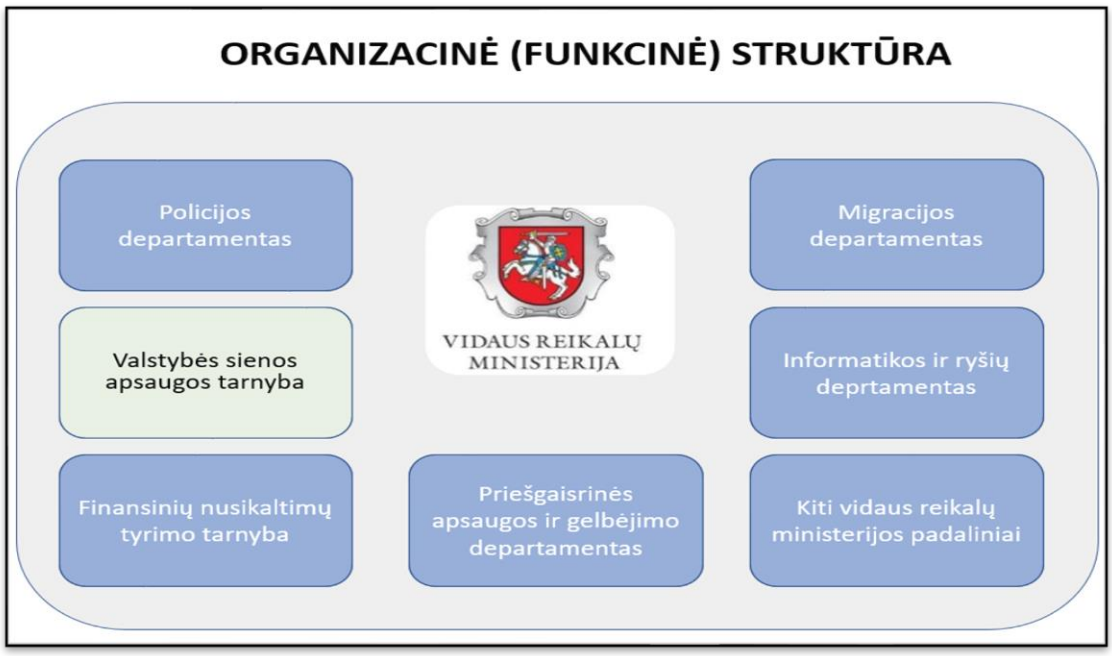
2 pav. Pagrindinės Lietuvos institucijos, kurios įgyvendina ir formuoja migracijos politiką

Iš visų šių Lietuvos institucijų (Europos migracijos tinklas, 2016), kurios įgyvendina ir koordinuoja procesus susijusius su neteisėta migracija, vis dėlto su didžiausiais iššūkiais susidūrė Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – VSAT prie LR VRM), kurie tiesiogiai susidūrė su kaimyninės šalies režimo provokacijomis, jų keliama įtampa, didžiuliais krūviais dėl didelių neteisėtų migrantų srautų bei kitų jų funkcijoms nepriklausomų iššūkių. Vadovaujantis Valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymu, Lietuvos sienų kontrolė (t. y. sienos stebėjimas, patikrinimai) yra pavesta VSAT (toliau – tarnybai), kuri yra pavaldi Vidaus reikalų ministerijai. Šis įstatymas nustato VSAT uždavinius, funkcijas, pareigūnų teises bei pareigas (Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymas, 2017).

Remiantis VSAT 2022 m. veiklos rezultatų ataskaita VSAT organizacinę struktūrą sudaro:

1) VSAT vadas;
2) VSAT centrinė įstaiga;
3) VSAT 3 pasienio rinktinės;
4) VSAT pasieniečių mokykla;
5) VSAT 30 pasienio užkardų ir 5 pasienio kontrolės punktai.

Taip pat ataskaitoje minimas tarpžinybinis bendradarbiavimo susitarimas, kuris vykdomas centriniu ir operatyviniu lygmeniu, o pagrindinės bendradarbiavimo formos yra: „reguliarūs vadovų susitikimai centriniu, regioniniu ir vietos lygiu; galimybė naudotis susitarimo šalių duomenų bazėmis; keitimasis rizikos analizės duomenimis; bendras mokymas; jungtinės (tikslinės) operacijos; jungtiniai patruliai“. Bendradarbiaujančios vidaus reikalų ministerijos institucijos, kurios apibrėžiamos kaip „organizacinė (funkcinė) struktūra“ (žr. 3 pav.).

Šaltinis: Valstybės sienos apsaugos tarnyba, 2022

3 pav. Organizacinė (funkcinė) struktūra

Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos internetinėje svetainėje yra pateikiamos „pagrindinės VSAT veiklos sritys“(žr. 2 lent.).

2 lentelė. Pagrindinės VSAT veiklos sritys

Eil. Nr.	Veiklos sritys
1.	„Valstybės sienos apsaugos tarnyba, kaip viena iš nacionalinį saugumą stiprinančių ir užtikrinančių institucijų, atsako už Lietuvos sausumos ir jūros sienų apsaugą, atvykstančiųjų į šalį ir išvykstančiųjų iš jos asmenų pasienio tikrinimą oro, jūrų, upių uostų ir sausumos pasienio kontrolės punktuose“
2.	„<...> nustato neteisėto sienos kirtimo atvejus, tiria ir išaiškina kitas neteisėtas veikas prie valstybės sienos“
3.	„Svarbiausias veiklos tikslas - palaikyti nustatytą valstybės sienos teisinį režimą bei atitikti šalies narystės Europos Sąjungoje reikalaujamą sienų kontrolės lygį. Pagrindiniai prioritetai teikiami valstybės sienai su Baltarusija ir Rusija, išorinėms Europos Sąjungos sienoms“
4.	„<...> bendradarbiaudama su kitomis Lietuvos institucijomis bei gretimų valstybių pasienio apsaugos tarnybomis, siekia užtikrinti, kad asmenų judėjimas per sienas vyktų sklandžiai ir atitiktų tarptautinių sutarčių nustatytą tvarką“
5.	„<...> vykdo užsieniečių, nelegaliai patekusių į šalies teritoriją arba pateikusių prašymus suteikti prieglobstį, registravimą, priežiūrą, taiko įstatymų, tarptautinių konvencijų nustatytas kitas procedūras“
6.	„<...> vykdo Lietuvos sienų demarkavimo darbus, dalyvauja bendroje pasirengimo krašto gynybai sistemoje, paieškos ir gelbėjimo veikloje bei katastrofų pasekmių jūroje likvidavimo darbuose“
7.	„Lietuvos pasieniečiai tarptautiniu mastu dalyvauja daugiašalėse operacijose, keičiasi duomenimis pagal Baltijos Tarybos Darbo grupės kovai su organizuotu nusikalstamumu Operatyvinio komiteto, Baltijos jūros regiono valstybių sienos apsaugos tarnybų bendradarbiavimo konferencijos, Tarptautinio migracijos politikos plėtros centro, kitų organizacijų veiklos planus“

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal (VSAT prie LR VRM, 2022)

Lentelėje pateiktoje informacijoje, matoma, kad VSAT pagal veiklos sritį vykdo nelegalios migracijos kontrolės procesus. Taip pat VSAT (toliau – tarnyba) vykdo ne tik sienos apsaugą, bet ir kitas tarnybai pavestas užduotis, kurios pateiktos (žr. 3 lent.) „Valstybės sienos apsaugos tarnybos uždaviniai“.

3 lentelė. Valstybės sienos apsaugos tarnybos uždaviniai

Eil. Nr.	Uždaviniai
1.	*„Užtikrinti valstybės sienos neliečiamumą ir įgyvendinti valstybės sienos apsaugos politiką“*
2.	*„Pagal savo kompetenciją užtikrinti Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, įstatymų ir kitų teisės aktų valstybės sienos teisinio režimo klausimais vykdymą“*
3.	*„Pagal savo kompetenciją užtikrinti nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevenciją, atskleidimą ir tyrimą, žmogaus teisių ir laisvių apsaugą, viešąją tvarką ir visuomenės saugumą“*

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal (VSAT prie LR VRM, 2022)

Pagal VSAT veiklos sritį iškeltiems tarnybos uždaviniams pasiekti atliekamos šios VSAT funkcijos (žr. 4 lent.). „Valstybės sienos apsaugos tarnybos funkcijos“.

4 lentelė. Valstybės sienos apsaugos tarnybos funkcijos

Eil. Nr.	Funkcijos
1.	„Saugo valstybės sieną sausumoje, jūroje, Kuršių mariose ir pasienio vidaus vandenyse“
2.	„Atlieka asmenų ir transporto priemonių, kertančių valstybės sieną, kontrolę“
3.	„Užtikrina pasienio teisinį režimą ir pagal kompetenciją pasienio kontrolės punktų režimą“
4.	„Užtikrina aplinkos apsaugos režimą valstybės sienos apsaugos objektuose ir kontroliuoja gamtos išteklių naudojimo priemonių vykdymą pasienio ruože“
5.	„Pagal savo kompetenciją dalyvauja užtikrinant valstybės muitų režimą“
6.	„Dalyvauja įgyvendinant valstybinę migracijos kontrolę“
7.	„Dalyvauja vykdant paieškos ir gelbėjimo darbus jūroje, Kuršių mariose ir pasienio vidaus vandenyse“
8.	„Dalyvauja užtikrinant viešąją tvarką bei vykdo kitas įstatymų numatytas teisėtvarkos funkcijas pasienio ruože“
9.	„Ginkluotųjų pajėgų sudėtyje gina valstybę karo metu“
10.	„Vykdo kitas įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytas funkcijas“

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal (VSAT prie LR VRM, 2022)

Taip pat, remiantis VSAT 2022 m. veiklos rezultatų ataskaitos duomenimis, Lietuvos Respublikos valstybės sienos ilgis – 1765,83 km iš jų VSAT atsakinga už ES išorės sieną – 1073,36 km (60,79 %) ir ES vidaus sieną – 692,39 km (39,21 %). Koks valstybės sienos ruožo ilgis saugojamas su kaimyninėmis šalimis (žr. 4 pav.) „Valstybės sienos apsaugos tarnybos charakteristika“.

Šaltinis: Valstybės sienos apsaugos tarnyba, 2022

4 pav. Valstybės sienos apsaugos tarnybos charakteristika

Apibendrinant pasienio tarnybos veiklos funkcijas mažai minima apie nelegalių migrantų kontrolės procesus, nors kasmet susidurta su neteisėtais sienos pažeidimais, tačiau kuomet pažeidimus įtakoja hibridinis karas, srautai ypatingai dideli, pasienio tarnybai su tuo dar niekada neteko susidurti. VSAT teko ne tik atremti hibridinę ataką, bet ir aktyviai prisidėti prie migracijos procesų, nepaliaujamai bendradarbiauti su kitomis institucijomis ir dalintis tiek gerąją tiek ir blogąja patirtimi. Ši situacija parodė, kad mūsų valstybė nebuvo pakankamai saugi dėl fizinio apsaugos barjero, sienos stebėjimo sistemų bei žmogiškųjų išteklių trūkumo prie sienos su Baltarusija. Kadangi neteisėtų migrantų srautai kasdien tik didėjo, sprendimai dėl šių problemų turėjo būt greit priimami, o prireikus ir pasiruošti atlikti tarnybą ne visai pagal priskirtas funkcijas.

2.2. (2020-2022 m.) Valstybės sienos apsaugos tarnybos iššūkiai nelegalios migracijos kontrolės kontekste

Lietuvos Respublikai (toliau LR) neišvengiamai teko susidurti su migrantų krize. Mūsų valstybėje migrantų srautai buvo ganėtinai stabilūs, tačiau vis dėlto Lietuvai teko patirti dažniau Vakarų valstybėms būdingus nelegalios migracijos iššūkius. Pagrindiniai sunkumai su kuo susidūrė Lietuva šioje situacijoje

tai, kad asmenų atvykimas yra neteisėtai skatinamas kitos šalies režimo, tad tokiems atvejams tarptautinė teisė dar turi rasti ir atitinkamai naujus sprendimus. Taip pat susidūrus su šia krize praktika parodė, kad būtina ne tik stiprinti sienos apsaugą, bet ir tobulinti migrantų prieglobsčio prašytojų priėmimo sistemą. (Jakulevičienė, 2021,p.12).

Anot (Šešelgytė, 2021, p. 13) „Šis migracijos kelias nėra natūralus tiems migrantams, kurie patenka į Lietuvą. Žmonės dirbtinai atvežami ir paleidžiami <...> Politikos moksluose tyrinėtojai šį procesą įvardija kaip migracijos suginklinimą (angl. Weaponization of migration). Šiuo metu ir mes patiriame tokį migracijos iššūkį.“.

Lietuva yra teisinė ir demokratinė valstybė, kuri įsipareigoja savo piliečiams suteikti saugumo jausmą dėl teisinių įsipareigojimų, žmogaus teisių ir kt., sumažėjus neteisėtos migracijos srautams, praktika parodė sustiprėjusį tarpinstitucinis bendradarbiavimą, visuomeninių organizacijų aktyvumą prisidedant prie įvairių humanitarinių poreikių sprendimo ir įgyvendinimo, teko visiems bendrai stengtis užtikrinti ir pačių Lietuvos piliečių saugumą. Analizuojant teismų praktiką, politologų pasisakymus, galima vertinti kaip atitinkamos valstybės institucijos gali susivienyti ir net prireikus persiorientuoti į kitas veiklos funkcijas, kuomet valstybei kyla grėsmė (Jakulevičienė, 2021, p.13). Žinoma Lietuvai tokia praktika neeilinė, turėti strateginiai planai ir tarpinstituciniai diskusijų pobūdžio mokymai galimai nepasiteisino susidūrus tiesiogiai su migrantų krizės situacija, tad institucijoms ir organizacijoms sukėlė ganėtinai daug iššūkių dėl žinių, žmogiškųjų išteklių, priemonių ir kitų resursų trūkumo. Tačiau nereikėtų pamiršti, kad glaudus bendradarbiavimas vyko ne tik tarpinstitucinis, bet ir su užsienio atitinkamomis institucijomis.

Augant nelegalių migrantų skaičiui išryškėjo ir tendencija, jog užsieniečiai piktnaudžiauja prieglobsčio procedūra ir taip sulėtina tarnybų veiklą. Tam, kad visos reikalingos procedūros veiktų greičiau, vidaus reikalų ministerija pateikė keletą siūlymų įstatymų nuostatų pakeitimams. Įsigaliojus pakeitimams, tam tikros užsieniečių teisės proporcingai būtų ribojamos tačiau nepažeidžiant žmogaus teisių. Tačiau teisininkai ir nevyriausybinės organizacijos ginančios žmogaus teises pateikė pastabų, dėl siekiamų pakeitimų įteisinimo, jog tai prieštarauja Konstitucijai. (Aktualu / Lietuva, 2021).

Lietuvos Respublikos (toliau – LR) Seimas 2021 m. liepos 13 d. neeilinėje sesijoje pritarė VRM parengtiems Užsieniečių teisinės padėties įstatymo pakeitimams ir priėmė Rezoliuciją Nr. XIV-505 „Dėl hibridinės agresijos atrėmimo“, kurioje siūlo LR Vyriausybei:

1) imtis reikalingų priemonių hibridinės agresijos grėsmei užkardyti;
2) pasitelkti Lietuvos kariuomenę teikiant pagalbą VSAT;
3) kuo greičiau įrengti gynybinį fizinį barjerą pasienyje su Baltarusija;
4) užtikrinti fizinių ir juridinių asmenų patraukimą atsakomybėn, kurie skatina ir organizuoja neteisėtų migrantų srautus;
5) įteisinti neteisėtai sieną kirtusių asmenų sulaikymo pagrindą esant ekstremaliai situacijai;

6) inicijuoti informacinio pobūdžio kampanijas neteisėtų migrantų kilmės šalyse, tam kad potencialūs migrantai žinotų esamą situaciją ir galimas pasekmes;

7) siekti asmenų gražinimo į kilmės šalis, neturinčių pagrindo prašyti pabėgėlio statuso;

8) įvertinti grėsmę, agresijos intensyvumą ir prireikus konsultuotis su NATO valstybės narėmis bei JAV, kadangi pagal Šiaurės Atlanto 4 straipsnį „Šalys tarpusavyje konsultuosis, jeigu bet kurios iš jų nuomone, kiltų grėsmė bet kurios Šalies teritoriniam vientisumui, politinei nepriklausomybei ar saugumui“;

9) kreiptis dėl paramos atremiant hibridinę ataką į ES valstybes nares, Europos Komisiją bei kitas institucijas, kurios galėtų solidarizuotis įveikiant sunkumus (Lietuvos Respublikos Seimas, 2021). Susidariusi kritinė situacija privertė nedelsiant siekti pakeitimų iki šiol galiojančio Užsieniečių teisinės padėties įstatymo nuostatas.

Įvairiuose interneto portaluose ir moksliniuose straipsniuose akcentuojama viena pagrindinių problemų kurią būtina spręsti, tai Europos Sąjungos (toliau – ES) teisės aktus sienos apsaugos, migracijos ir prieglobsčio srityse, nes jie neapima iššūkių susijusių su šia krize. Ši problema nėra tik vienos valstybės pajėgoms, būtina priimti sprendimus dėl visos ES saugumo. Ypatingai sunkumus sukėlė fizinio apsaugos barjero trūkumas prie sienos su Baltarusija, kuris galėjo būti kaip priemonė efektyviau saugoti ne tik Lietuvos valstybę, bet ir kitas ES valstybes nares. Anot vidaus reikalų ministrės skubūs sprendimai yra dėl to, jog sunku prognozuoti kaimyninės šalies režimo poziciją, kadangi turima daug informacijos kuomet „migrantai yra nuvežami prie Lietuvos pasienio ir organizuotai bandoma juos įstumti į Lietuvos teritoriją. Mes žinome tokių istorijų, kai moterys ar vyrai yra stumiami į pelkes, net jei jie nenori eiti. Jie fiziškai įstumiami ir verčiami per prievartą patekti į Lietuvą.“ (Brunalas, 2021). Ministrė patikino, jog nors informacija nėra viešinama, tačiau su atitinkamomis institucijomis yra dėliojami atitinkami scenarijai, gynybos taktikos, strategijos kaip reikėtų reaguoti kylant grėsmei mūsų valstybei. Taip pat kalbėjo, kad teko pasidalinti atsakomybėmis ir darbo krūviais su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (toliau – SADM), kuomet išaugus tokiems srautams VSAT pareigūnams yra per didelė našta apimti tiek daug sričių vienu metu. Tad buvo sudaryta darbo grupė su SADM „paruošti agentūros koncepciją, kuri užsiimtų migrantais, jų apgyvendinimu, socialiniais, medicinos, švietimo ir kitais dalykais. Kad nereikėtų pareigūnams rūpintis buitiniais dalykais“ (Brunalas, 2021).

Europos Komisija (toliau – EK) nuolat ieško būdų kaip kovoti su nelegaliu žmonių gabenimu bei išnaudojimu, tad po naujo migracijos ir prieglobsčio pakto priėmimo pateikė dvi naujas iniciatyvas, kurios turėtų padėti kovoti su migrantų organizuojama kontrabanda. EK siūlo: „plėtoti kovos su žmonių kontrabanda priemones, iš dalies stabdyti palengvintą vizų tarp Baltarusijos ir ES režimą, t. y. netaikyti lengvesnių sąlygų Baltarusijos režimo pareigūnams.“. “<...> peržiūrėti teisės aktus ir griežčiau taikyti sankcijas neteisėtos migracijos organizatoriams.“ (Ilkevičiūtė, 2021). Remiantis vidaus reikalų ministrės pasisakymais įvairiuose konferencijose, taip pat žiniasklaidoje galima daryti prielaidą, jog EK ypatingai

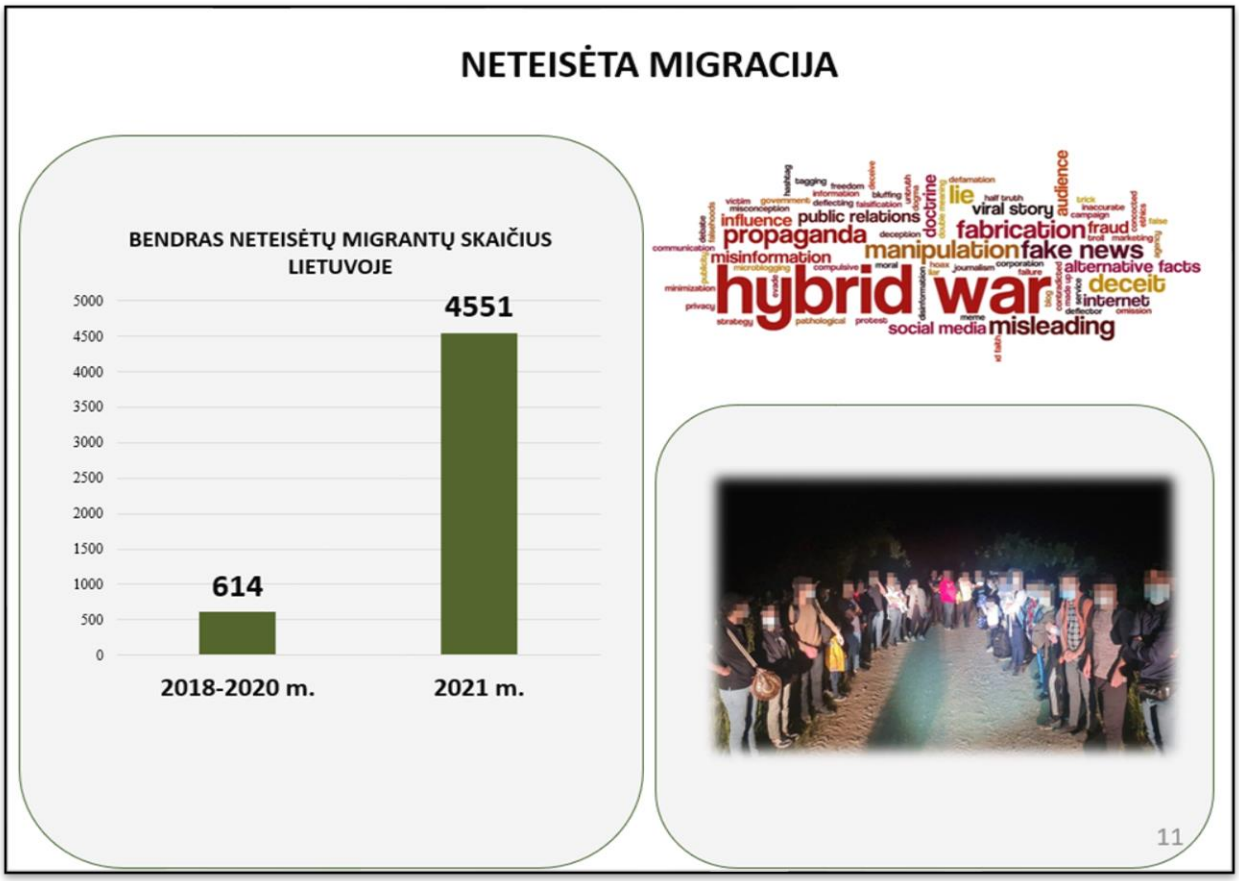
palaiko LR ir teikia įvairiapusišką pagalbą. EK skiria lėšas priemonių įsigijimui ES išorės sienos su Baltarusija stiprinimui bei palankiai vertina siūlymus siekiant keisti tam tikrus teisinius sprendimus. Kadangi Lietuvos atveju neteisėtų migrantų krizė iš esmės labai skiriasi, Lietuva teikė siūlymus keisti atitinkamas ES taisykles, kurios leistų asmenų apgręžimą, kuomet šalyje paskelbta ekstremalioji situacija, kadangi dėl Baltarusijos režimo suorganizuoto puolimo bei įvairaus pobūdžio kitų provokacijų, situacija darėsi ganėtinai įtempta.

Apibendrinant – daug informacijos reziumuojama bendrai apie hibridinę ataką, neteisėtų migrantų didžiulius srautus, bendradarbiavimo svarbą, kokie sprendimai turėtų būti prioritetiniai siekiant suvaldyti šią krizę, tačiau labai nedaug akcentuojama apie iššūkius organizacijų viduje, šiuo atveju valstybės sienos apsaugos tarnyboje (toliau – VSAT). Akcentuojama ne viešoje erdvėje, jog su tokia problema nebuvo susidurta VSAT istorijoje, vadinasi naujos patirties įgavo ne tik jaunieji pareigūnai, personalas, už logistiką atsakingi darbuotojai, bet ir vadovybės atstovai, kuriems be išimties teko atsakomybė už visą tarnybą. Kiek tokiems iššūkiams buvo paruošti pareigūnai dirbantys tiesiogiai prie valstybės sienos, ar pakankamai kvalifikuotas personalas atlikti reikiamas procedūras, o kur dar ir atsakomybė bei įsipareigojimai ES standartus atitinkančios priėmimo sąlygoms? Tinkama komunikacija ir reikiami sprendimai bei priemonės įgyvendinant migrantų krizės suvaldymą yra didžiulis pagrindas tolimesniems nusikaltimų užkardymams, sienos apsaugos užtikrinimui, pareigūnų bei personalo paruošimui. Šis iššūkis parodė, kad negalima atsipalaiduoti prie agresorės kaimynės ir nustoti ties „tvora“ ir „ kameromis“, būtina investuoti į pareigūnų taktinį ir psichologinį pasiruošimą, jų aprūpinimą reikalingomis priemonėmis, kad pasienio tarnyba būtų maksimaliai pasirengusi šalies gynybai to prireikus.

2.3. Valstybės sienos apsaugos tarnybos probleminiai aspektai ir priemonės įgyvendinant nelegalios migracijos procesus

2020 – tų metų pradžioje pirmą kartą istorijoje Lietuvos Respublikos (toliau – LR) valstybė susidūrė su hibridinės atakos atveju, kitaip dar – hibridiniu karu. Anot vidaus reikalų ministrės pranešime „migracijos krizę suvaldėme priėmę sunkius, bet būtinus sprendimus“ (Bilotaitė, 2022), Lietuva patyrė Baltarusijos režimo organizuotą hibridinę ataką kuomet Baltarusijos jėgos struktūrų buvo stumiami migrantai iš trečiųjų šalių per Lietuvos valstybės sieną. Valstybės sienos apsaugos tarnyba (toliau – VSAT) susidūrė su neteisėtos migracijos valdymo bei kitomis su nelegalios migracijos procesais iškilusiomis problemomis. Ministrės teigimu nei Lietuva nei Europa dar nebuvo susidūrusi su tokio pobūdžio organizuotu puolimu, kuomet hibridinei atakai naudojami „instrumentai“ buvo gyvi žmonės. (Bilotaitė, 2022). Remiantis VSAT 2021 metų veiklos ataskaitos duomenimis – nuo 2018 m. iki 2020 m. viso sulaikyta buvo – 614 asmenų , nuo 2020 m. pabaigos intensyviai didėjo asmenų srautai iš

kaimyninės šalies pusės. 2021 m. liepos mėn. neteisėtų migrantų kirto Lietuvos valstybės sieną virš 2/3 (t. y. apie 70 proc.) visų 2021 m. sulaikytų asmenų. 2021 m. viso sulaikyta – 4551 trečiosios šalies kilmės pilietis. Tad vertinant statistinius duomenis 2021 metais sulaikyta net – 7 kartus daugiau asmenų (žr. 5 pav.) „Lietuvoje fiksuojamas rekordinis sulaikytųjų trečiųjų šalių piliečių skaičius 2021 m.“. 2021 m. teko stiprinti sienos stebėjimą – „pasitelktos didelės papildomos žmogiškosios bei techninės pajėgos tiek iš kitų Lietuvos Respublikos institucijų (policija, Viešojo saugumo tarnyba, kariuomenė, Šaulių sąjunga), tiek iš Europos sienų ir pakrančių apsaugos agentūros (toliau – FRONTEX) bei kitų ES

valstybių narių.“ (VSAT 2021 metų veiklos ataskaita, 2022).

Šaltinis: Valstybės sienos apsaugos tarnyba, 2022

5pav. Lietuvoje fiksuojamas rekordinis sulaikytųjų trečiųjų šalių piliečių skaičius 2021 metais

Europos Sąjunga (toliau – ES) didėjant masiniam sulaikytų užsieniečių skaičiui per valstybių sienas į Latviją, Lietuvą ir Lenkiją, nuspręsta, kad Baltarusijos režimo politika per migrantų prizmę pradėjo hibridinę ataką prieš visą ES keršydamas už Vakarų šalių nepripažinimą kaip teisėtai išrinkto prezidento bei įvestas ES sankcijas. Kuomet Baltarusijos prezidento rinkimai buvo pasmerkti visų ES valstybių, A. Lukašenka gąsdino „užtvindyti visą Europą nelegaliais migrantais, ginklais ir narkotikais“ valstybių sienas besiribojančias su Baltarusijos Respublika. ES pasmerkė A. Lukašenkos režimo vykdomus veiksmus, kurie visiškai nėra žmogiški, kuomet jėgos struktūros organizuotai gabeno ir jėga

stūmė užsieniečius per valstybių sienas. Tokia agresyvi Baltarusijos režimo politika, privertė ES imtis priemonių, tad Baltarusijos atitinkamiems asmenims taikomi viso 5 sankcijų paketai:

2020 m. spalio 2 d. įvestas pirmasis ES sankcijų paketas. ES taiko sankcijas Baltarusijai už represiją ir rinkimų falsifikavimą. Europos Sąjungos lyderiai pasmerkė Baltarusijos valdžios institucijų smurtą prieš taikius protestuotojus, savavališkus areštus ir asmenų sulaikymus po prezidento rinkimų, kurių nepripažįsta ir Vakarų šalys. Apribojimų priemonės taikytinos 44 asmenims, kurie buvo identifikuoti kaip atsakingi už represijas, netinkamą elgesį rinkimų procesuose, bauginimus prieš opozicijos narius, taikius demonstrantus ir žurnalistus. Asmenims taikytinos ribojančias priemones apima draudimą keliauti bei turto įšaldymą (Council of the EU, 2020).

2020 m. lapkričio 16 d. įvestas antrasis EU sankcijų paketas. 2020 m. rugsėjo 24 d. vyriausioji įgaliotinė ES vardu paskelbė viešą pareiškimą, jog vadinamoji „inauguracija“ ir naujieji A. Lukašenkos įgaliojimai neturi jokio demokratinio teisėtumo ir paprašė nedelsiant susilaikyti Baltarusijos valdžios nuo tolimesnių agresyvių veiksmų bei paleisti sulaikytuosius įskaitant ir politinius kalinius. Dėl tokių veiksmų ES Taryba nusprendė taikyti II sankcijų paketą įtraukiant 15 pareigūnų įskaitant ir patį A. Lukašenką, apribojant jų keliavimą bei turto įšaldymą. Viso sankcijos taikomos 59 asmenims (Council of the EU, 2020).

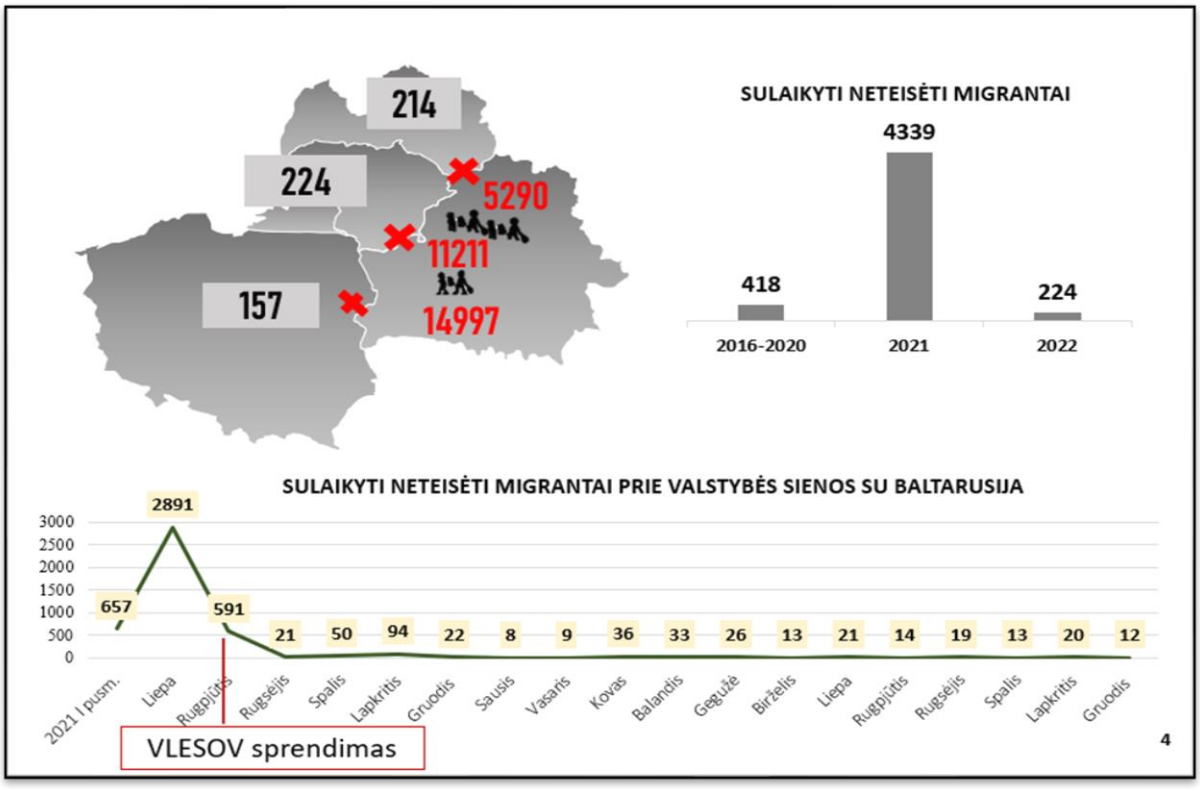
2020 m. gruodžio 17 d. įvestas trečiasis sankcijų paketas. ES Taryba toliau reaguodama į brutalų elgiasi su taikiais Baltarusijos piliečiais, nusprendė į sankcijų paketo sąrašą įtraukti dar 36 aukšto rango pareigūnus, taip pat verslininkus ir įmones, kurios gauna naudos iš A. Lukašenkos režimo arba remia jį. Taikant ES sankcijas galioja ne tik draudimas keliauti, lėšų įšaldymas, bet ir griežtai draudžiama ES piliečiams ir įmonėms bandyti perduoti lėšas asmenims iš sąrašo (Council of the EU, 2020).

2021 m. gegužės 23 d. Europos Vadovų Taryba griežtai smerkia 2021 m. gegužės 23 d. lėktuvo „Ryanair“ priverstinį nusileidimą Baltarusijoje. Šis incidentas sukėlė pavojų aviacijos saugai ir tai, kad Baltarusijos valdžios institucijos lėktuvui nusileidus sulaikė žurnalistą R. Pratasevičių ir S. Sapegą. Po šių įvykių ES reikalavo – nedelsiant paleisti sulaikytuosius, Tarptautinę civilinės aviacijos organizaciją skubiai ištirti precedento neturintį bei nepriimtiną šį incidentą, Tarybai kuo greičiau įtraukti ir patvirtinti sąrašus su įtrauktais papildomais asmenimis, patvirtinti tikslines ekonomines sankcijas, ES vežėjus vengti skrydžių per Baltarusiją, imtis priemonių, kad būtų uždrausta Baltarusijos oro transporto bendrovėms skraidyti per ES oro erdvę bei patekti į ES oro uostus, ES teigia jog solidarizuojasi su Latvija dėl nepagrįsto Latvijos diplomatų išsiuntimo iš šalies (Council of the EU, 2021).

2021 m. birželio 21 d. įvestas ketvirtasis ES sankcijų paketas. 2021 m. birželio 4 d. Taryba priėmė Tarybos sprendimą (BUSP) 2021/908[1], iš dalies keičiantį Tarybos sprendimą 2012/642/BUSP. Atsižvelgiant į situaciją Baltarusijoje Tarybos sprendimu nuspręsta sustiprinti jau esamas ribojančias priemones ir uždraudžiant visų rūšių Baltarusijos vežėjams skirsti per ES oro erdvę ir patekti į ES oro uostus. (Council of the EU, 2021).

2021 m. gruodžio 2 d. įvestas penktasis ES sankcijų paketas. Atsižvelgiant į nesikeičiančią situaciją Baltarusijoje, Taryba nusprendė ribojamąsias priemones taikyti dar 17 asmenų bei 11 subjektų. Sankcijos taikomos aukšto rango pareigūnams, įmonėms, kelionių organizatoriams bei viešbučiams, kurie prisideda prie Baltarusijos režimo ir kursto bei organizuoja nelegalius migrantų sienos kirtimus per Baltarusiją į ES. ES griežtai smerkia tokį A. Lukašenkos režimą bei keliamą pavojų žmonių gerovei ir net gyvybei, taip siekiama atitraukti dėmesį nuo padėties Baltarusijoje. 2021 m. spalio 21 ir 22 dienomis ES Taryba priėmė sprendimą, jog nepritaria jokiems trečiųjų šalių bandymams naudoti migrantus politiniams tikslams ir pasmerkė vykdomą hibridinę ataką prie ES sienų, tad bus siekiama imtis dar griežtesnių sankcijų. (Council of the EU, 2021).

Kuomet Rusijos Federacija pradėjo vykdyti karinę agresiją prieš Ukrainą, sukėlė masinį ne tik pačių Ukrainos piliečių pasitraukimą iš savo šalies, bet ir Baltarusijos piliečių. Rusijos ir Baltarusijos vykdoma agresija prieš savo taikius gyventojus bei reikalavimą vykdyti agresyvią politiką, nesutikę piliečiai pradėjo bėgti į Lietuvą su tikslu gauti prieglobstį. Būtent 2022 m. I – III ketv. pastebėtas padidėjęs prieglobsčio prašančių Baltarusijos piliečių skaičius. Statistiniai duomenys pateikti (žr. 6 pav.) „Neteisėta migracija iš Baltarusijos“.

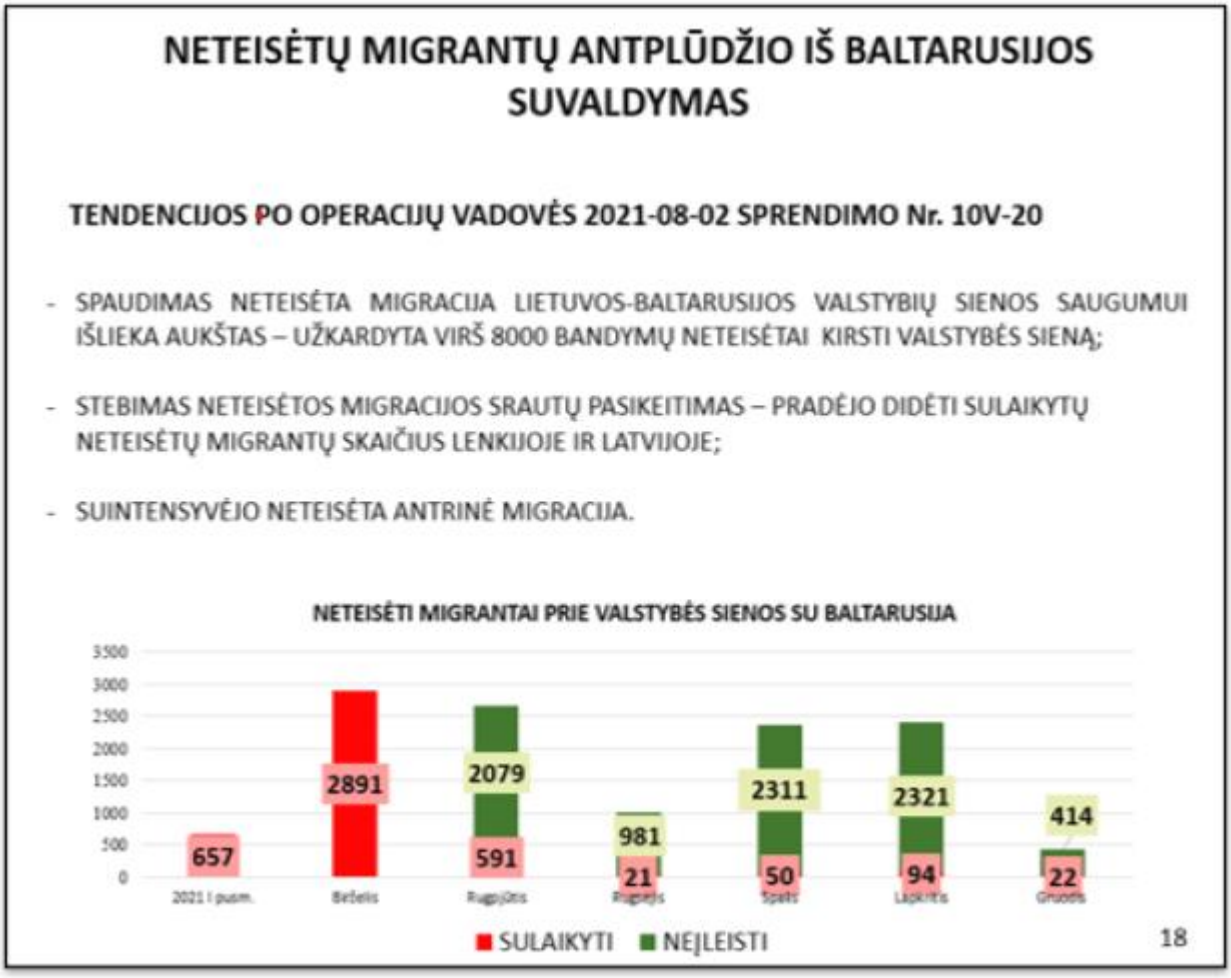
Šaltinis: Valstybės sienos apsaugos tarnyba, 2023

6 pav. Neteisėta migracija iš Baltarusijos

Nepaisant to, kad visos pajėgos sutelktos į valstybės sienos apsaugą ir su neteisėtų migrantų srautais susijusius procesus, ataskaitiniu laikotarpiu išaugęs ir kontrabandos lygis, kuri sulaikoma iš kaimyninės šalies pusės. 2021 m. rekordiškai daug sulaikyta tabako gaminių – 2,5 mln. pakelių t. y. 40 proc. daugiau nei 2020 m., rūkalai pažymėti Baltarusijos akcizo ženklais. 2021 m. ypatingai kontrabandos padidėjimas nustatytas geležinkelio transportu, kuriuo nustatyti 52 atvejai t. y. daugiau kaip 1 mln. cigarečių pakelių, o tai sudaro net 41 proc. viso VSAT (toliau – tarnybos) sulaikyto kiekio. Taip pat 2021 m. fiksuotas ypatingai suaktyvėjęs bepiločių orlaivių skraidymas Lietuvos teritorijoje, viso fiksuota – 65 atvejai, 2020 m. – 16 ir 2019 m. – 15 atvejų. Vadinamais dronais vykdoma neteisėta žvalgyba, kontrabanda bei stebimos teisėsaugos institucijų pajėgos. Būtina akcentuoti, jog 2021 m. nustatyta – 63 neįleidimo atvejai dėl neteisėtų branduolinių bei kitų radioaktyvių medžiagų gabenimo, kuomet geležinkeliais buvo gabenama mediena (VSAT 2021 metų veiklos ataskaita, 2022).

Atsižvelgiant į didėjančius sulaikytų neteisėtų migrantų skaičius, Lietuvos Respublikos Seimas – 2021 m. liepos 2 d. nutarimu Nr. 517 „Dėl valstybės lygio ekstremalios situacijos paskelbimo ir valstybės lygio ekstremaliosios situacijos operacijų vadovo paskyrimo“ paskyrė valstybės lygio ekstremaliosios situacijos vadovu vidaus reikalų ministrę – Agnę Bilotaitę, Dėl masinio užsieniečių antplūdžio susidariusią kritinės situacijos, operacijų vadovo nutarimu nuo 2021 m. lapkričio 10 d. 00 valandų 00 minučių Lietuvoje paskelbti nepaprastąją padėtį valstybės lygio (Lietuvos Respublikos seimas, 2021).

Tai svarbus teisinis reglamentavimas, kurio dėka daug sparčiau vykdomos reikalingos procedūros bei suteikiamos galimybės telkti didesnius pajėgumus prie ES išorės sienos. Ekstremaliosios situacijos vadove paskirta vidaus reikalų ministrė Agnė Bilotaitė 2021 m. rugpjūčio 2 d. priėmė sprendimą dėl masinio neteisėtos migracijos antplūdžio pasienio ruožo teritorijose prie valstybės sienos stiprinimo su Baltarusija, kuomet pradėta taikyti neteisėtų migrantų neįleidimo politika bei jų nukreipimas į pasienio kontrolės punktus. Ministrės teigimu norint atremti Baltarusijos nedemokratinio režimo atakas prieš Lietuvos Respubliką, būtina imtis veiksmingų priemonių, kurios stabilizuotų padėtį prie valstybės sienos. (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 2021). 2021 m. rugpjūčio 2-ąją pasirašius Operacijų vadovui sprendimą neįleisti nelegalių migrantų kertančių Lietuvos sieną neleistinose vietose, statistika rodo, kad sprendimas įtakojo krizės suvaldymą (žr. 7 pav.) „statistikos duomenys po Operacijų vadovo sprendimo neįleisti migrantų kertančių neleistinose vietose“.

Šaltinis: Valstybės sienos apsaugos tarnyba, 2022

7 pav. statistikos duomenys po Operacijų vadovo sprendimo neįleisti migrantų kertančių neleistinose vietose

Įvedus Lietuvoje ekstremaliąją situaciją dėl masinio užsieniečių antplūdžio suvaldymo, vėliau nuosekliai buvo siekiama įvesti nepraprastąją padėtį. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu „Dėl nepaprastosios padėties įvedimo“ 2021 m. lapkričio 9 d. Nr. XIV-617, 3 straipsnyje nurodyta, jog nepaprastosios padėties įstatymo 28 straipsnyje „<...> asmenys kertantys ar kirtę valstybės sieną nenustatytose vietose ir esantys nepaprastosios padėties teritorijoje, į šalies teritoriją negali būti įleidžiami, prireikus (jei jie nepaiso teisėtų įgaliotų pareigūnų reikalavimų ar nurodymų) naudojant atgrasančius veiksmus ir psichinę prievartą arba, jei tokie asmenys savo aktyviais veiksmais ar turimais daiktais akivaizdžiai ir realiai kelia pavojų pareigūnų ar kitų asmenų gyvybei ar sveikatai, proporcingą fizinę prievartą bei kitas Lietuvos Respublikos įstatymuose nurodytas specialiąsias priemones, siekiant užtikrinti jų neįleidimą į šalies teritoriją“ (Lietuvos Respublikos seimas, 2021) Šio įstatymo dėka taikomas „apgręžimo“ principas, padeda įgyvendinti nelegalių migrantų masinio judėjimo kontrolę per valstybės sieną.

Anot Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto (toliau – NSGK) pirmininko L. Kasčiūno nepaprastoji padėtis vienintelė išeitis teisėtai riboti nelegalių migrantų judėjimą bei laikytis atitinkamų

ribojimų. (Marcinkevičius, 2021). Taip pat nepaprastoji padėtis paskelbta įvertinus ir Rusijos Federacijos vykdomus karinius veiksmus Ukrainoje, tad ši hibridinė ataka sukelta Baltarusijos Respublikos kėlė daug įtarimų bei galimą grėsmę valstybės saugumui.

Ši krizė parodė koks yra svarbus vidaus tarnybų pareigūnų vaidmuo, šios hibridinės atakos atveju ypatingai pasieniečių atžvilgiu, kurie pirmieji stovi priešakinėje fronto linijoje. Susidūrus su nelegalios migracijos krize pasimatė akivaizdus sienos apsaugos priemonių trūkumas bei reikalingas pareigūnų aprūpinimas. 2022 metais iš Valstybės rezervo fondo Finansų ministerijos asignavimų numatyta skirti 102,8 mln. eurų fiziniam barjerui įrengti Lietuvos bei Baltarusijos pasienyje, ES išorės sieną saugantį fizinį barjerą siekiama įrengti per metus laiko. Taip pat prioritetine tvarka vidaus reikalų statutinių įstaigų pareigūnų darbo užmokesčiui, aprūpinimui planuojama skirti 5,5 mln. eurų, naujoms pareigybėms komplektuoti 7 mln. eurų. „<..> ginkluotei atnaujinti pagal NATO nustatytus standartus – tam suplanuota 3,5 mln. eurų Krašto apsaugos ministerijos biudžete.“. „<...> pasieniečių ginkluotė neatitinka NATO automatinių ginklų standarto. „Prasidėjus neteisėtos migracijos krizei, pasieniečiai stojo pirmieji ginti valstybės sienos. Jų darbo sąlygos yra ne tik sudėtingos, bet ir pavojingos, todėl būtina perginkluoti VSAT pareigūnus šiuolaikine NATO standartus atitinkančia ginkluote“, – teigia ministrė. Pareigūnai turi naudoti tokius pačius ginklus, kokius naudoja ir Lietuvos kariuomenė.“ (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 2021)

VSAT vadas 2021 m. birželį per spaudos konferenciją užsiminė apie planus dislokuoti prie Lietuvos ir Baltarusijos sienos Europos sienos ir pakrančių agentūros „Frontex“ pasienio būrio pareigūnus, bei padidėjus nelegalių migrantų srautams tikimasi pagalbos iš Lietuvos kariuomenės, kuri padėtų patruliuoti ir stebėti pasienio ruožą bei steigti stovyklas nelegaliems migrantams. Taip pat kalbėjo, jog derinama pagalba su vietos savivaldybėmis, kurios galėtų padėti apgyvendinimo klausimais bei tai, jog tikimasi paramos ir iš įvairių nevyriausybinių organizacijų dėl nelegalių migrantų aprūpinimo. (Verslo žinios, 2021)

Apibendrinant VSAT ir bendrai visos Lietuvos mastu įsitraukusių valstybės institucijų valdymą bei priemones įgyvendinant nelegalios migracijos procesus galima vertinti tai, jog šis atvejis ne tik pirmas toks Lietuvoje, bet ir visoje ES. Lietuva iškėlė visai ES daug diskusijų vertų klausimų susijusių su nelegalių migrantų prieglobsčio sistemos reformomis. Migracijos priežastys būna įvairios, tačiau šiuo atveju problema yra nusikalstama veika naudojantis pažeidžiama žmonių grupe ir traktuojama kaip hibridinė ataka prieš Lietuvos Respubliką kaip demokratinę valstybę. Pirmą kart Lietuvoje įvesta nepaprastoji padėtis dėl situacijos prie Baltarusijos sienos parodė, kad nors ir VSAT atsakinga už migrantų kontrolės įgyvendinimą, tačiau nebuvo pasiruošta tokiems galimai iš anksto organizuotiems nusikalstamiems veiksmams ir tokiems nelegalių migrantų srautams.

3. VALSTYBĖS SIENOS APSAUGOS TARNYBOS NELEGALIOS MIGRACIJOS KONTROLĖS PROCESŲ ANALIZĖ TAIKANT EKSPERTŲ NUOMONĖS TYRIMO METODIKĄ

3.1. Empirinio tyrimo metodikos pagrindimas

Atlikus šio darbo pirmoje dalyje teorinio diskurso analizę ir išsiaiškinus pagrindinius probleminius nelegalios migracijos kontrolės įgyvendinimo aspektus, antroje darbo dalyje siekiama pagrįsti migrantų sukeltos krizės ypatumus valstybės sienos apsaugos tarnybos (toliau – VSAT) atveju. Ekspertų interviu metodas pasirinktas siekiant pagrįstai atsakyti į tyrimui iškeltus uždavinius.

Empirinio tyrimo objektas – Nelegalios migracijos kontrolės įgyvendinimas Lietuvoje (2020-2022 m.).

Empirinio tyrimo tikslas – atlikti 2020-2022 metų laikotarpio VSAT nelegalios migracijos kontrolės ir įgyvendinimo procesų analizę, taikant ekspertų nuomonės tyrimo metodiką.

Empirinio tyrimo uždaviniai:

1. Argumentuotai identifikuoti su kokiomis pagrindinėmis valdymo problemomis susidūrė VSAT – nelegalios migracijos kontekste;

2. Išanalizuoti ekspertų nuomone nelegalios migracijos padarytą poveikį Lietuvos respublikai (LR), Europos Sąjungai (ES) ir Valstybės sienos apsaugos tarnybai (VSAT), kuomet sistemingai buvo vykdomas ir hibridinis karas Baltarusijos režimo;

3. Ekspertų nuomonės vertinimu ir rezultatais, apibendrinti VSAT veiklos efektyvumą suvaldant nelegalios migracijos krizę Lietuvoje 2020-2022 metais.

Empirinio tyrimo metodai – kokybinio tyrimo duomenų analizei pasirinktas pusiau struktūrizuotas interviu metodas su iš anksto paruošta anketa, kurioje jau suformuluoti atviri klausimai, kurie atitinka darbo temą. Ekspertų nuomonės tyrimo dėka siekiama kokybiškai išanalizuoti VSAT nelegalios migracijos kontrolės ir įgyvendinimo procesus vykusius Lietuvoje 2020-2022 m. laikotarpyje. Dokumentų analizės metodu papildomai išanalizavus statistinius duomenis, oficialius leidinius, teisinius dokumentus siekiama plačiau pateikti bendrą darbo temos kontekstą.

Tyrimo organizavimo procesas – Empiriniam tyrimui buvo atliktas kokybinis tyrimas, pusiau struktūrizuotas interviu Valstybės sienos apsaugos tarnybos (toliau VSAT) institucijoje dirbantiems valstybės tarnautojams, kurie pasirinkti pagal darbo temos specifiką ir ekspertų (tyrimo dalyvio) kompetencijas. Su vienu atstovu iš VSAT vadovybės kontaktuota nuotolinėmis priemonėmis (telefonu,

el. paštu), ekspertas supažindintas su tyrimo kontekstu, derinti potencialūs kiti tyrimo ekspertai. Tyrimui buvo pasirinktas laisvos formos anketos pildymas, kuris paremtas ekspertų asmeninės patirties grindžiama nuomone. Ekspertams anketos su jau suformuluotais klausimais buvo siunčiamos el. paštu papildomai su paaiškinama žinute apie tyrimo tikslą, svarbą ir užtikrinimą dėl magistrinio darbo neviešinimo. Tikėtasi, kad nekils problemų dėl skirtingo žmonių suvokimo tam pačiam klausimui, kadangi ekspertai parinkti kompetentingi tos srities specialistai, kurie su migrantų krize dirbo tuo pačiu laikotarpiu t.y. – 2020-2022 m. ir betarpiškai bendravo įvairiais klausimais susijusiais su hibridinės atakos vykdomais veiksmais (Kardelis, 2002, p.101).

Tyrimo instrumentas – Ekspertinio tyrimo instrumentas, anketa sudaryta iš 10 atvirų klausimų. Šiuo tyrimo instrumentu siekiama, jog ekspertai savo patirtimi, žiniomis bei nuomone papildytų darbo teorinėje dalyje jau išanalizuotą problematiką su kuria buvo susidurta nelegalios migracijos krizės metu. Siekiama, kad ekspertų atsakymai, kurie remsis jų pačių praktika, padės įvertinti nelegalios migracijos suvaldymo problemų mastą, priimtų sprendimų naudą ir priemones bei išskirti didžiausius iššūkius VSAT.

3.2. Ekspertų grupės sudarymas ir vertinimas

Generalinė visuma – Šio tyrimo generalinę visumą sudaro valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ekspertai, kurie turi ne mažesnį darbo stažą nei 10 metų, taip pat turintys kompetencijų ir įgūdžių, nes turi darbo patirties migracijos kontrolės ir įgyvendinimo procesuose. Ekspertai VSAT (toliau – tarnyboje) užima šias pareigas:

- Valstybės sienos apsaugos tarnybos (toliau VSAT) vado pavaduotojas;
- Pagėgių pasienio rinktinės (toliau PR) Sienos kontrolės skyriaus (toliau – SKS) viršininkas;
- Migracijos valdybos užsieniečių grąžinimo skyriaus viršininkas;
- Migracijos valdybos tyrimų skyriaus vyriausioji specialistė;
- VSAT sienos kontrolės organizavimo valdybos (toliau – SKOV) kinologinės veiklos skyriaus viršininkas;
- Varėnos pasienio rinktinės (toliau – PR) Kabelių pasienio užkardos vadas;
- Kybartų užsieniečių registracijos centro (toliau – KURC) vyriausioji specialistė;
- Vilniaus pasienio rinktinės (toliau – PR) Migracijos skyriaus viršininkas;
- Migracijos valdybos užsieniečių kontrolės skyriaus viršininkas.

Tyrimo etika – atliekant tyrimą labai svarbus aspektas – tyrimo etika, kadangi tyrimas glaudžiai siejasi su tyrimo dalyviais dėl to turi būt laikomasi moralinių principų. Atliekant tyrimą svarbi abipusė

pagarba bendraujant, atsakomybė, pasitikėjimas, paaiškinamas konfidencialumo ribos, suteikta reikiama informacija apie tyrimo tikslą, uždavinius. Laikantis etikos principų įpareigoja nepateikti klaidingos informacijos ar pakenkti asmenų gerovei. (Žydžiūnaitė, Sabaliauskas, 2017, p. 1).

Tyrimo imties metodas – Tyrimui taikomas netikimybinis atrankos metodas – kriterinė atranka. Išskirti pagrindiniai kriterijai:

1. Ne mažesnis nei 10 metų stažas Valstybės sienos apsaugos tarnyboje (toliau – VSAT).
2. Ekspertai turi būti tiesiogiai susiję su neteisėtos migracijos kontrolės įgyvendinimo procesais, dalyvauti krizės suvaldyme, problemų nagrinėjime ar sprendimų priėmime. Šio tyrimo pasirinkime siekiama gauti kokybiškus ekspertų atsakymus dėl jų patirties bei žinių.

3.3. Empirinio tyrimo analizė ir rezultatų aptarimas

Šiame poskyryje aptariami empirinio tyrimo – ekspertų pateikti atsakymai, kurie pagrįsti asmenine patirtimi, kadangi ekspertų nuomone siekiama išanalizuoti neteisėtos migracijos suvaldymo procesus – VSAT (toliau – tarnybos) atveju.

Pirmuoju ir *antruoju* klausimu buvo išsiaiškinta ekspertų grupės charakteristika – darbo patirtis valstybės sienos apsaugos tarnyboje (toliau – VSAT) ir apskritai valstybės tarnyboje. „Kokybinio tyrimo ekspertų grupės charakteristikoje“ (žr. 5 lent.), galima matyti, jog didžioji dauguma ekspertų savo karjerą pradėjo ir tęsia pasienio tarnyboje.

5 lentelė. Kokybinio tyrimo ekspertų grupės charakteristika

Eksperto kodas	***Institucija / organizacija***	***Darbo patirtis***
VSAT1	Valstybės sienos apsaugos tarnyba (VSAT)	VSAT 25 m./ valstybės tarnyboje 29 m.
VSAT2	Valstybės sienos apsaugos tarnyba (VSAT)	VSAT 22 m.
VSAT3	Valstybės sienos apsaugos tarnyba (VSAT)	VSAT 10 m.
VSAT4	Valstybės sienos apsaugos tarnyba (VSAT)	VSAT 18 m.
VSAT5	Valstybės sienos apsaugos tarnyba (VSAT)	VSAT 17 m.
VSAT6	Valstybės sienos apsaugos tarnyba (VSAT)	VSAT 24 m.
VSAT7	Valstybės sienos apsaugos tarnyba (VSAT)	VSAT 32 m.
VSAT8	Valstybės sienos apsaugos tarnyba (VSAT)	VSAT 22 m.
VSAT9	Valstybės sienos apsaugos tarnyba (VSAT)	VSAT 27 m.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis tyrimo atsakymais

Laikantis tyrimo etikos principų nuspręsta konkrečiai neatskleisti užkoduoto eksperto tikslių darbo pareigų, tam kad užtikrinti dalyvių konfidencialumą neviešinant ir jų atsakymus į anketos klausimus.

Trečiuoju anketos klausimu siekiama pagrįsti, jog ši neteisėta migracija nėra traktuojama kaip „eilinė“ migrantų krizė, tačiau tai traktuojama kaip hibridinė ataka, kuri yra organizuota Baltarusijos režimo politikos.

Trečiasis klausimas.

„Kaip vertinate Baltarusijos režimo politiką? Ar prieš įvykstant nelegalios migracijos krizei ir vykdant tarnybą prie valstybės sienos buvo prognozuojama, kad Lietuvai reikės paskelbti ekstremaliąją padėtį, tam, kad suvaldyti hibridinę ataką prieš Lietuvos valstybę?“

VSAT1 *– „Baltarusijos režimo politikos vertinimas vienareikšmiškas – tai nusikalstamas veikimas prieš demokratiją, žmogaus teises, vakarietišką gyvenimo sanklodą ir prieš žmogiškumą apskritai. Prieš įvykstant nelegalios migracijos krizei, tarnyboje buvo dėliojami scenarijai apie ekstremaliosios situacijos, susijusios su nelegalia migracija, suvaldymą. Tik aišku niekas negalėjo įsivaizduoti, kad nelegali migracija bus organizuojama valstybės (Baltarusijos ir Rusijos) mastu, tiesiogiai dalyvaujant tų valstybių teisėsaugos institucijoms, kurios pačios yra tiesiogiai atsakingos už sienos apsaugą ir viešąją tvarką bei saugumą. <...> privertė imtis ypatingų priemonių norint apsaugoti nacionalinius Lietuvos interesus, taip pat ir bendras Europos Sąjungos vertybes, tuo pačiu apsaugant ir nelegalius migrantus, kurie šiuo atveju buvo instrumentalizuoti, t. y. paversti tam tikrais „įrankiais“, siekiant nusikalstamų tikslų.“.*

VSAT2 *– „Neigiamai, nes iki tol Lietuva nebuvo patraukli migrantų antplūdžiui, kuriam Lietuva buvo nepasiruošusi.<...>“.*

VSAT3 *– „gaila Baltarusijos rėžimo politikoje dalyvaujančių asmenų, kurie nelabai supranta, kaip rizikuoja savo gyvybėmis <...>“.*

VSAT4 *– „2020 m. rugpjūčio mėn. Baltarusijoje įvykę prezidento rinkimai parodė, kad režimas yra pakankamai pajėgus bei iš esmės yra valdomas Rusijos. Todėl, Baltarusijos vykdoma politika tiesiogiai priklauso nuo Rusijos, o regiono šalys tą gerai jaučia. Rusijos pajėgų dislokavimas Baltarusijoje bei jų įsiveržimas į Ukrainos teritoriją buvo pirmas signalas apie tam tikrus pokyčius regione. Kitas momentas, naujos kryptys (skrydžiai) per Minsko oro uostą bei nelegalių migrantų mobilizavimas Baltarusijos – Lietuvos pasienyje. Tai tie dalykai, kurie signalizavo apie galimą hibridinę ataką.“.*

VSAT5 *– „Įvykiai susiklostę po paskutinių Baltarusijos prezidento rinkimų, kai Baltarusijos, vakarų šalių nepripažįstamas prezidentas A. Lukašenka keršydamas už vakarų valstybių įvestas sankcijas pažadėjo „užtvindyti Europą nelegaliais migrantais, ginklais ir narkotikais“ per besiribojančių valstybių sienas, Europos mastu yra įvertinta kaip „hibridinė ataka“.<...> po 2021 m. įvykių ir pradėtos hibridinės atakos tik formaliai saugo valstybės sieną su Lietuva ir kitomis*

besiribojančiomis šalimis, praktiškai tiek pasienio tarnyba tiek dar keletas jėgos struktūrų tiesiogiai dalyvauja nelegalių migrantų gabenime per valstybės sieną į Lietuva, Lenkiją ir Latviją.“.

VSAT6 *– „<...> Baltarusijos Respublikos šiuo metu vykdomą hibridinę ataką prieš Lietuvos, Lenkijos ir Latvijos valstybes, tai aiškiai suplanuotas, koordinuojamas veiksmas pakenkti trims valstybėms dėl valstybės saugumo garantijų.“.*

VSAT7 *– „BR vykdomą politiką vertinam visiškai neigiamai. Prognozės dėl hibridinės atakos buvo ir buvo vykdomas tam tikras pasiruošimas galimiems procesams, bet tokio masto hibridinės atakos nesitikėjom.“.*

VSAT8 *– „Baltarusijos politiką šiuo klausimu vertinu vienareikšmiškai - tai hibridinė ataka prieš Lietuvą. Atsižvelgiant į migracijos mastą ir į tarnybų pajėgumus ekstremalioji padėtis, dėl migrantų antplūdžio paskelbta tikslingai.“.*

VSAT9 *– „Baltarusijos režimą vertinu neigiamai. Šio režimo gyvavimui didelę įtaką daro Rusijos Federacijos valstybė. Baltarusijos režimas po paskutinių prezidento neteisėtų ir vakarų pasaulyje nepripažįstamų rinkimų tapo neprognozuojamas. Prieš įvykstant nelegalios migracijos krizei niekas neprognozavo galimos hibridinės atakos per neteisėtų migrantų prizmę. Nes Lietuvos ir Baltarusijos Pasienio tarnybų bendradarbiavimas buvo pakankamai konstruktyvus, vykdavo susitikimai, informacijos keitimasis, bendros priemonės. Šioje situacijoje neatmesčiau ir Rusijos Federacijos įsikišimą bei paskatinimą sukelti migrantų krizę tiek Lietuvoje, tiek visoje Europoje. Tad ekstremaliosios padėties paskelbimas tikrai nebuvo planuojamas, bet tai tapo būtinybe skubiai sprendžiant iškilusias nacionalinio saugumo grėsmes.“*

Apibendrinant, vienareikšmiškai visi tyrimo ekspertai Baltarusijos režimo politiką vertina neigiamai ir net akcentuoja, kad tai nėra vien tik Baltarusijos prezidento A. Lukašenkos organizuota migrantų krizė, tačiau prie šio scenarijaus ženkliai prisidėjo ir pati Rusijos Federacija (toliau – RF). Ši migracijos krizė tapo humanitarine krize ir nuolatiniai A. Lukašenkos grasinimai privertė imtis griežtesnių priemonių ir tai traktuoti kaip hibridinę ataką prieš taikias Lietuvos, Latvijos ir Lenkijos valstybes.

Ketvirtuoju klausimu siekiama išsiaiškinti ar migrantų antplūdžio tikimybei buvo ruoštasi, ar vykdavo tarpinstitucinis bendradarbiavimas ir dėliojami galimi scenarijai. Taip pat jei ir vyko mokymai ir daugumai buvo žinomi tam tikri situacijų valdymo planai, kaip tai pasiteisino praktikoje? Ar teorinės žinios buvo lengvai pritaikomos realioje situacijoje.

Ketvirtasis klausimas

„Ar buvo vykdomi mokymai, pratybos kaip turėtų veikti „bendra valstybės tarnybų sistema“ nelegalios migracijos kontrolės užtikrinimui?“

VSAT1 *– „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime dėl ekstremaliosios situacijos kriterijų nustatymo – yra reikalavimas sukurti Ekstremaliųjų situacijų valdymo planus strateginiu (VRM), taktiniu (VSAT) ir vietiniais (VSAT struktūriniai padaliniai) lygmenimis. VSAT yra įsivertinusi nelegalios migracijos riziką kaip didelę ir yra sukurti Ekstremaliųjų situacijų valdymo planai tiek centriniu, tiek vietiniu lygmeniu, kuriuose numatytos pajėgos ir priemonės suvaldyti numatytai krizei. Pagal krizės eskalavimosi lygius numatomos ir atitinkamos priemonės, kuo didesnis lygis, tuo labiau centralizuotas atsakas vykdomas. Mokymai ir pratybos vyksta kasmet po keletą kartų <...>. Centriniu lygmeniu organizuotos pratybose paprastai dalyvauja visos suinteresuotos institucijos (VRM, VSAT, PAGD, Lietuvos kariuomenė, MD, Policija, Muitinė, Sveikatos priežiūros įstaigos, savivaldybės atstovai ir kt. suinteresuotos institucijos). Pratybos būna tiek stalo, tiek praktinės. Stalo pratybų metu pristatomi įvairūs teoriniai situacijos vystymosi scenarijai ir kiekviena institucija pasako kaip reaguos konkrečioje situacijoje. Praktinių pratybų metu visos procedūros yra tikrinamos praktiškai realioje įvykio vietoje su realiais dalyviais (statistais), realiomis reaguojančiomis pajėgomis ir remiančių institucijų įsitraukimu.“.*

VSAT2 *– „<...> asmeniškai yra tekę dalyvauti ne vienoje FRONTEX tarptautinėje operacijoje Graikijoje, Ispanijoje. Šių operacijų metu vykdavo ir seminarai, mokymai, tad nemažai žinių ir patirties ten gavau.“.*

VSAT3 *– „<...> aukštesnės grandies pareigūnams (vadovams) <...> atėjus migrantų krizei, galiu pasakyti, kad visi mokymai vyko po fakto. (pavyzdžiui pažeidžiamumo nustatymo mokymai vyko tada, kada jau nebuvo ką nustatyti, nors jie aktualūs pačioje pradžioje po sulaikymo), bet kaip bebūtų <...> susitvarkėme be problemų, nieko daug nežinodami, nes visi buvome žali tame reikale.“.*

VSAT4 *– „ Iki kriziniu laikotarpiu kasmet vyko stalo bei praktinės pratybos masinio užsieniečių antplūdžio tema, kuriose dalyvavo visos suinteresuotos institucijos.“.*

VSAT5 *– „Reagavimo planai į įvairias ekstremalias situacijas, tame tarpe ir į neteisėtų migrantų antplūdį buvo sukurti jau anksčiau, dar iki migracijos krizės 2021m., vykdavo įvairios situacijos, modeliavimai, stalo pratybos, pasitarimai ir pan. T. y. valstybės institucijos turėjo tuo metu sukurtą veiklos planą, įvykus tokiai krizei. Planuojami veiksmai buvo siekiant reaguoti į migrantų antplūdį siekianti 40 000 užsieniečių.“.*

VSAT6 *– „Mokymai, stalo pratybos ir taktiniai mokymai vyko, tik reali situacija buvo visai kita nei parodė praktika.“.*

VSAT7 – *„<...> vyko taktiniai mokymai ir pratybos, pratybos ekstremalių situacijų valdymas esant dideliam neteisėtų migrantų antplūdžiui lokaliu ir regioniniu lygmenimis.“.*

VSAT8 *– „<...> VSAT veiklą reglamentuojantys teisės aktai, nagrinėjamu klausimu, pakankamai detalūs, tačiau pagrindinė problema buvo atsakomybių tarp VSAT, SADM ir MD pasidalijime. Turiu omenyje po migranto patekimo į LT teritoriją, veiksmų algoritmas nesuderintas.“.*

VSAT9 *– „ Taip pratybos vykdavo kiekvienais metais. Vykdavo tai stalo pratybos, tai praktinės pratybos. Atitinkami veiksmai kaip elgtis buvo numatyti ir VSAT Ekstremalių situacijų plane. Minėtose pratybose dalyvaudavo ir kitų jėgos struktūrų atstovai, savivaldybių atstovai. Tačiau šios pratybos būdavo labiau teorinės ir kaip parodė praktika nepritaikytos tokiam masiniam migrantų antplūdžiui kokį įvykdė Baltarusijos režimas.“.*

Apibendrinant, ekspertai teigia, kad periodiškai vykdavo atitinkami taktiniai mokymai, stalo pratybos ir kt., ir pakankamai viskas buvo aišku institucijų atsakomybių pasidalinime. Tačiau ko ir norėta išsiaiškinti, tai, kad praktika parodė, jog nepasiruošta būtent tokiam migrantų antplūdžiui, kuris dar kėlė ir papildomų grėsmių.

Penktuoju klausimu siekiama išanalizuoti su kokiais sunkumais susidurta organizacijos viduje. Ar pakankamai kvalifikuotas personalas ir pareigūnai dirbantys prie valstybės sienos mėginant suvaldyti migrantų krizės situaciją.

Penktasis klausimas

„Ar VSAT personalas, pareigūnai dirbantys tiesiogiai prie valstybės sienos buvo paruošti atlikti reikiamas nelegalios migracijos kontrolei reikalingas procedūras? Kokius iššūkius išskirtumėte organizacijos viduje?“

VSAT1 – „*VSAT pareigūnai ir tarnautojai teoriškai ir praktiškai buvo parengti reaguoti į nelegalios migracijos krizę, tiesiog buvo netikėtas pačios krizės mastas, todėl atsirado įvairių logistinių, organizacinių, teisinių ir pagaliau politinių iššūkių bandant suvaldyti minėtą situaciją.“.*

VSAT2 *– „ <...> nepasiruošusi užsieniečių antplūdžiui dėl per mažo pareigūno skaičiaus, infrastruktūros stokos, teisinės bazės. Todėl teko kreiptis į kitų institucijų (net ir kitų valstybių) pareigūnus pagalbos. Personalo komplektavimas nepaprastosios padėties metu, laikinos infrastruktūros kūrimas ir pan.“.*

VSAT3 *– „<...> Tiesiogiai ant sienos dirbę pareigūnai tai mano galva aplamai verčiausi aplodismentų, nes visi apsukimai, mažamečiai vaikai, visos situacijos, jau nekalbu kaip tik banga prasidėjo, Baltarusijos pasieniečių demonstracijos su ginklais – labai sunkus psichologinis iššūkis. O didžiausias iššūkis organizacijoje - buvo pareigūnų trūkumas ties tokiu mastu žmonių, migrantų apgyvendinimas, jų aprūpinimas.“.*

VSAT4 *– „<...> susidūrė su šiais iššūkiais: 1. Kompetencijų trūkumas atliekant užsieniečių pirminį pažeidžiamumo vertinimą; 2. Kompetencijų trūkumas atliekant pirminę užsieniečių registraciją; 3. Žinių trūkumas apie kultūrinius ypatumus.“.*

VSAT5 *– „<...> specifinių žinių (pvz. užsieniečio, kirtusio sieną, pažeidžiamumo įvertinimas, preliminarus sveikatos būklės įvertinimas ar reikalinga detalesnė medikų apžiūra) tiek ir psichologinio pasiruošimo, kadangi prie valstybės sienos tekdavo susidurti <...> kartais nusiteikusiomis pakankamai agresyviai. Yra tam tikras iššūkis pvz. 2 pareigūnams suvaldyti 10 migrantų grupę, bent jau kol atvyks pastiprinimas. Migracijos kontrolei atlikti reikalingas procedūras pareigūnai buvo pasiruošę atlikti, bet tokių pareigūnų skaičius buvo labai ribotas <...> kadangi bandančių patekti į šalį skaičius išaugo dešimtimis kartų, tokio personalo skaičius buvo ženkliai per mažas.“.*

VSAT6 *– „<...> pati situacija iš savęs mokino kaip turima elgtis. Pareigūnų gebėjimas lanksčiai reaguoti į esamus iššūkius ir jų operatyvus suvaldymas.“.*

VSAT7 *– „<...> Iššūkiai buvo organizaciniai logistiniai. Pirmas iššūkis buvo, kai reikėjo didelius neteisėtų migrantų srautus nuo valstybės sienos transportuoti iki užkardos, čia juos patalpinti, užtikrinti reikalingą medicininę ir humanitarinę pagalbą bei atlikti procesinius veiksmus. Antras iššūkis buvo užtikrinti elementarius socialinius, fiziologinius, buitinius poreikius: įkurti laikiną apgyvendinimo stovyklą, pasirūpinant angarais – palapinėmis, lovomis - gultais, sanitariniais konteineriais, kadangi turimos patalpos nenumatytos tokiam dideliam asmenų skaičiui. Taip pat reikėjo užtikrinti tinkamą sulaikytųjų asmenų maitinimą. Trečias iššūkis buvo žmogaus teisių, vaiko teisių užtikrinimas. Stovyklos gyventojai buvo iš įvairių šalių, skyrėsi psichologine, emocine būsena, socialine padėtimi, kultūriniais, religiniais ir kitais skirtumais.“.*

VSAT8 *– „<...> Labai didelis migrantų skaičius, dėl ko mūsų veiklos efektyvumas sumažėjo, taip pat ir teisės aktų keitimo poreikis išaugo. <...>“.*

VSAT9 *„<...> trūko praktinių įgūdžių šioje srityje. Mano nuomone pagrindiniai iššūkiai organizacijos viduje tai techninis, materialinis aprūpinimas kilus migracijos krizei. VSAT infrastruktūra nebuvo pritaikyta tokiems migrantų kiekiams. Taip pat trūko žmogiškųjų išteklių suvaldyti migrantų srautus. Krizės metu VSAT vykdė labai daug kaip institucijai nebūdingų ir anksčiau nepriskirtų funkcijų: migrantų stovyklų įrengimas, migrantų maitinimas, aprūpinimas ir pan.“.*

Apibendrinant, galima daryti prielaidą, jog didžiausi iššūkiai kilo dėl teisinės bazės, infrastruktūros stokos bei pareigūnų trūkumo suvaldant didelius migrantų srautus. Akcentuota, jog pareigūnams teko per didelis krūvis tiek sulaikant nelegalius migrantus, tiek atliekant visas reikiamas procedūras juos sulaikius. Taip pat materialiniai ir techniniai iššūkiai, kurie apėmė ne tik apgyvendinimą, maitinimą, bet ir logistinius aspektus, kuomet pareigūnams teko atlikti net jiems nepriklausančias funkcijas. Paminėta,

kad pritrūko ir kompetencijų atliekant užsieniečių pirminį pažeidžiamumo vertinimą bei atliekant pirminį užsieniečių registravimą.

Šeštuoju klausimu siekiama išskirti kokie pagrindiniai sprendimai buvo veiksmingi siekiant suvaldyti migrantų srautus į Lietuvos valstybę.

Šeštasis klausimas

„Kaip manote, ar dėl šios hibridinės atakos priimti sprendimai, pakankamai veiksmingi VSAT atžvilgiu? Gal detaliau galėtumėte išskirti Jūsų nuomone pagrindinius aspektus.“

VSAT1 *– „Visi priimti sprendimai ir pastangos buvo nukreipti suvaldyti šią beprecedentę nelegalios migracijos krizę, todėl galima sakyti, kad tiek politiniai (sprendimas neįleisti nelegalių migrantų atvykstančių per žalią sieną), tiek teisiniai (Užsieniečių teisinės padėties įstatymo ir poįstatyminių teisės aktų priėmimas, ekstremaliosios ir nepaprastosios padėties paskelbimas dalyje Lietuvos Respublikos teritorijoje), tiek organizaciniai (įvairių institucijų, įstaigų ir nevyriausybinių organizacijų pasitelkimas) resursai leido neatidaryti naujo nelegalios migracijos kanalo į Europos Sąjungą, taip pat apsaugoti nacionalinius Lietuvos Respublikos interesus.“*

VSAT3 *– „Jei turima galvoje apie apsukimus, veiksminga (tik neaišku, kiek žmogiška), nes šiai akimirkai kol kas suvaldyta situacija. Bet labai nelogiški buvo sprendimai pradžioje – vieną dieną griežtai kalbama sulaikyti, atstovauji teismuose, gauni sprendimus jau tokių, kurių siekei, asmuo apskundžia ir jau kitą dieną, sprendimai, kad leisti į laisvę. Buvo daug neaiškumų, nesusipratimų.“.*

VSAT4 *– „Dėl veiksmingumo nėra jokių abejonių. Esminiai aspektai, kuriuos buvo būtina suderinti, tai nacionalinis saugumas bei žmogaus teisės. Čia ir kilo didžiausi sunkumai, o diskusijos šiuo klausimu netyla iki šiol.“.*

VSAT5 *– „Kertinis sprendimas, padėjęs stabilizuoti situaciją ir atlikti būtinus veiksmus su jau į šalį patekusiais užsieniečiais, buvo ekstremalios situacijos paskelbimas ir priimtas sprendimas taikyti apgręžimo politiką ir neleisti neteisėtiems migrantams patekti į šalį, nedelsiant juos gražinant atgal į Baltarusija.“.*

VSAT6 *– „Priimti sprendimai veiksmingi, nes padėjo suvaldyti situaciją. Gal sprendimai ne iškarto buvo tobuli, bet atsižvelgiant į situaciją buvo tobulinami, kas leido situaciją suvaldyti.“*

VSAT7 *– „Funkcionuojant teisėtiems migracijos būdams, neįleidimo sprendimas labai veiksmingas. Kitas momentas – fizinio barjero ir vaizdo sistemos įdiegimas. Tai sąlygojo neteisėtų migrantų (ypač pažeidžiamų asmenų) srautų sumažėjimą.“.*

VSAT8 *– „ <...> Negaliu sau leisti komentuoti minimų sprendimų, mes juos vykdome.“.*

VSAT9 *– „<...> priimti sprendimai tikrai pakankamai veiksmingi ir kaip parodė praktika jie suveikė. Gal būt tokie sprendimai turėjo būti priimti anksčiau (pirmoje hibridinės atakos stadijoje). Mano nuomone neteisėtų migrantų neįleidimas į Lietuvos Respubliką vienintelis būdas suvaldyti tokią*

krizę. Tokie sprendimai būtini jie padės ir ateityje, sutaupomos valstybės lėšos, užkertamas ir uždaromas nelegalios migracijos ,,kanalas“.“.

Apibendrinant, galima teigti, jog didžiausi sunkumai buvo susiję su nacionaliniu saugumu ir žmogaus teisėmis. Kadangi sprendimai turėjo būti efektyvūs norint užtikrinti valstybių sienų apsaugą, bet atitinkamai humaniški migrantų atžvilgiu. Lietuvos atveju pagrindinis sprendimas, kuris stabilizavo situaciją, tai ekstremaliosios situacijos paskelbimas. Šiuo atveju buvo priimtas sprendimas taikyti apgręžimo politiką ir taip neleisti neteisėtiems migrantams patekti į šalį.

Septintuoju klausimu siekiama išsiaiškinti ar pasikeitė teisinės priemonės, kurios užkardytų atitinkamus veiksmus ateityje, kadangi ši praktika parodė, kad galima tikėtis net dar didesnių migrantų srautų kuomet kaimyninė šalis vykdo neteisėtus, bet jiems pelningus veiksmus.

Septintasis klausimas

„Ar šios krizės laikotarpiu pasikeitė teisinės priemonės siekiant išvengti piktnaudžiavimo ES prieglobsčio sistema ir prireikus asmenis teisiškai grąžinti į kilmės šalis?“

VSAT1 *–„ Ši krizė buvo kaip katalizatorius, kuris iniciavo teisinių priemonių pokyčių poreikį, nes egzistuojanti ES prieglobsčio sistema ir teisės aktais jau nebeatliepia nūdienos pasikeitusių aplinkybių, kai nelegalūs migrantai (gyvi žmonės) nusikalstamų režimų yra panaudojami kaip įrankiai, taip juos pastatant į sveikatai ir gyvybei pavojingas sąlygas, tuo pačiu iškreipiant visos prieglobsčio sistemos principus. Todėl ES teisėkūros sistemoje atsirado naujų iniciatyvų ir valstybės narės pagaliau pradėjo realistiškiau vertinti susidarančias situacijas su nelegalios migracijos krizėmis.“.*

VSAT2 *– „Prieglobsčio procedūra nėra vien nacionaline teise apibrėžta, ją reglamentuoja tarptautinė teisė, tad labai didelių pokyčių negalėjo būti, tačiau prašymai iš užsieniečių ne visada buvo priimami iš karto po neteisėto sienos perėjimo dėl per didelio migrantų skaičiaus. Prieglobsčio procedūros pagrindinis vykdytojas – Migracijos departamentas, prie LR VRM, VSAT pareigūnai priima tik pirminius prieglobsčio prašymus. Skubus MIGRIS paleidimas nepaprastosios padėties metu supaprastino prieglobsčio prašymo priėmimo procedūrą.“.*

VSAT4– *„Nuo 2022 m. sausio 1 d. įsigaliojo nauji UTPĮ pakeitimai, kurie turėjo įtakos proceso suvaldymui tam tikrame prieglobsčio procedūros etape. Tačiau, užsieniečių grąžinimas į kilmės valstybes nebuvo sklandus dėl tam tikrų valstybių (ypač Irako) pasyvaus bendradarbiavimo. Pažymėtina, kad į kilmės valstybes buvo grąžinta tik maža užsieniečių dalis. Didžioji užsieniečių dauguma išvyko iš Lietuvos, turėdami laisvą judėjimą.“.*

VSAT5 *– „Teisinės priemonės įgalinančios neteisėtai šalyje esančius užsieniečius gražinti į jų kilmės šalis, o pirmiau ir identifikuoti juos, niekaip nepasikeitė. Iš Frontex, ES institucijų kol kas girdime tik skambius raginimus efektyvinti gražinimo politiką, tai iškeliamas kaip prioritetas, tačiau praktinė*

pusė niekaip nepasikeitė. Yra labai didelė dalis šalių, o tai pagrindinė problema, kurios tiesiog atsisako (nesutinka) priimti prievarta gražinamų asmenų. Todėl gražinimo procedūra yra neefektyvi, sudaranti sąlygas užsieniečiams vis tiek likti ES šalyse, nežiūrint į tai jei ir bus atsisakyta tenkinti migrantų prieglobsčio prašymus.“.

VSAT6 *–„ Lietuvos Respublikos teisės aktai buvo ir yra tobulinami.“*

VSAT8 *– „Nepasikeitė“.*

VSAT9 *– „Krizės laikotarpiu valstybiniu ir Europiniu lygiu esminių teisinių pasikeitimų nebuvo priimta. Buvo atlikti keletas teisės aktų pakeitimų. Visas teisinis reglamentavimas buvo vykdomas per nepaprastosios padėties įvedimą bei Operacijos vadovo sprendimus. Šiuo metu jau yra daromi žingsniai dėl Užsieniečių teisinės padėties įstatymo normų pakeitimo bei siūloma keisti ES teisės aktus, kad būtų galima išvengti piktnaudžiavimo prieglobsčio sistema.“.*

Apibendrinant, ekspertų nuomone užsieniečių gražinimo teisinė padėtis kaip ir nepasikeitė tik buvo atlikta keletas teisės aktų pakeitimų. Taip pat užsieniečių gražinimas į kilmės šalis nebuvo efektyvus kaip galbūt buvo tikėtasi, kadangi užsieniečių kilmės šalys nepriėmė savo piliečių bei tarpvalstybinis bendradarbiavimas buvo ganėtinai pasyvus. Tai yra viena pagrindinių problemų, kuomet yra atsisakoma priimti prievarta gražinamų asmenų. Teorinėje dalyje buvo analizuojama, tai, jog ši migrantų krizė yra išskirtina tuo, jog užsieniečių ypatingai iš trečiųjų šalių – tikslas nėra Lietuva, tad didžioji dauguma kaip ir buvo manyta nesiprašę prieglobsčio mūsų valstybėje, turėdami teisę į laisvą judėjimą iš kart savarankiškai išvyko iš Lietuvos.

Aštuntuoju klausimu norima išsiaiškinti kokios problemos buvo opiausios VSAT struktūrai, kadangi sulaikant nelegalų migrantą pirmuosius procesus atlikti buvo skirta VSAT pareigūnams.

<u>*Aštuntasis klausimas*</u>

„Su kokiomis problemomis susidūrė VSAT taikant prieglobsčio prašytojų sulaikymą ir alternatyvias sulaikymo priemones?

VSAT1 ***–*** *„Tinkamai paruošto ir apmokyto personalo trūkumas, apgyvendinimo vietų stoka, logistiniai iššūkiai (migrantų vežiojimas, maitinimas, higienos ir būtiniausių poreikių tenkinimas), apsaugos užtikrinimas, materialinių – techninių priemonių trūkumas, teisinės aplinkos greitas keitimasis, neatliepiantis greitų pokyčių reaguojant į čia ir dabar atsirandančias situacijas.“.*

VSAT2 *– „Nebuvo teisinio reglamentavimo (iki UTPĮ pakeitimo, numatančio veiksmus esant nepaprastosios padėties paskelbimui) dėl užsieniečių sulaikymo, judėjimo teisės apribojimo, ar pan. masinio antplūdžio metu. Pagrindinė priežastis tuo metu galiojusio UTPĮ numatytų priemonių netaikymo – pareigūnų trūkumas.“.*

VSAT3 *– „Vieną dieną nepriimti prašymų dėl prieglobsčio, kitą dieną jau greituoju būdu, vos neatsiprašinėjant asmenų tuos prašymus priimti. Vieną dieną sulaikyti, kitą dieną jau duoti laisvę. Žodžiu neaiškumai, dažnai besikeičiančios nuomonės, neaiškūs valstybės tikslai.“.*

VSAT4 *– „Susiformavusi ydinga teismų praktika, sprendžiant užsieniečių teisinės padėties klausimus, kadangi daugeliu atvejų teikimai buvo tenkinami iš dalies (t. y. vienam iš sutuoktinių su vaikais laisvas judėjimas neribojamas); Didelė dalis priimtų sprendimų (nuo 2022 m. sausio 1 d. pagal UTPĮ užsienietis galėjo būti apgyvendintas, ribojant judėjimą iki 6 mėn. VSAT pareigūno sprendimu) dėl užsieniečių apgyvendinimo bei teismo priimtų sprendimų dėl užsieniečių sulaikymo arba alternatyvios sulaikymui priemonės jiems skyrimo buvo skundžiami apeliacine tvarka. Todėl, VSAT pareigūnai susidūrė su padidintu darbo krūviu, rengiant teismams atsiliepimus (kaip atsakovai) bei dalyvaujant teismo posėdžiuose, kurie vyko žodinio proceso tvarka.“.*

VSAT5 *– „Pakeistos UTPĮ nuostatos įgalino VSAT apgyvendinti užsieniečius apgyvendinimo vietose taikant migrantams judėjimo laisvės apribojimus 6 mėn. vėliau MD ir VSAT sprendimais pratęsiant šį terminą dar 6 mėn. Bet šis sprendimas susidūrė su Žmogaus teises ginančių, kitų nevyriausybinių organizacijų kritika bei teismų sprendimai, kad tokia praktika yra pažeidžianti žmogaus teises. Ko pasekoje šiuo metu yra inicijuojami UTPĮ pakeitimai siekiant ištaisyti konvencijas, reglamentus ir pan. pažeidžiančias nuostatas.“.*

VSAT6 – „*Su apgyvendinimo vietų trūkumų masinio antplūdžio metu.“.*

VSAT7 *– „Taikant sulaikymą susidūrėm su padidintu dėmesiu, vizitais vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų.“.*

VSAT8 *– „Tinkamos infrastruktūros ir darbuotojų stoka.“.*

VSAT9 *– „Labai didelis migrantų kiekis, reikiamos infrastruktūros nebuvimas VSAT, žmogiškųjų išteklių trūkumas (neturėjome tiek pareigūnų), finansiniai ištekliai (nebuvo numatyta tokių piniginių lėšų), sulaikytų migrantų asmenybės nustatymo problemos (migrantai neturėdavo asmens dokumentų).“.*

Apibendrinant ekspertų teigimu, daugiausia iššūkių kilo dėl užsieniečių teisinės padėties įstatymo (toliau – UTPĮ), kadangi remiantis UTPĮ ir VSAT pareigūno sprendimu, užsienietis galėjo būti apgyvendintas, ribojant judėjimą tik iki 6 mėnesių. O kadangi *„dėl užsieniečių apgyvendinimo bei teismo priimtų sprendimų dėl užsieniečių sulaikymo arba alternatyvios sulaikymui priemonės jiems skyrimo buvo skundžiami apeliacine tvarka.“* pareigūnams teko didesni darbo krūviai dėl teismams rengiamų atsiliepimų būdami kaip užsakovai, nors pareigūnų trūkumas ir taip buvo labai didelis. Taip pat ekspertai akcentavo, jog visus procesus ypatingai apsunkino nevyriausybinių organizacijų fiksuojamos problemos susijusios su žmogaus teisių pažeidimais, o problemoms spręsti trūko žmogiškųjų bei finansinių išteklių.

Devintuoju klausimu siekiama išsiaiškinti, kokios priemonės numatytos VSAT (toliau – tarnyboje) siekiant išvengti panašaus pobūdžio krizės bei užtikrinti valstybės sienos apsaugą.

Devintasis klausimas

„Kokie VSAT prioritetai numatomi siekiant maksimaliai užtikrinti išorinės valstybės sienos kontrolę?

VSAT1 *– „Išorinio fizinio barjero pastatymas prie sienos su Baltarusija (įgyvendinta), išorinės ES valstybės sienos padengimas sienos stebėjimo sistemomis (įgyvendinta), personalo parengimas ir apmokymas, tinkamų užsieniečių apgyvendinimų vietų įrengimas ir palaikymas, materialinis – finansinis užtikrintumas. <...>“.*

VSAT2 *– „Fizinis barjeras – pagrindinė valstybės priemonė padėsianti apsaugoti sieną. O VSAT prioritetas (ir anksčiau buvo) – sienos stebėjimas, patruliavimas.“.*

VSAT5 – *„ Aktyvus dalyvavimas rengiant teisės aktų pakeitimus, įgalinančius ekstremalios situacijos metu, taikyti „apgręžimo politiką“; Įrengti efektyvią sienos apsaugą užtikrinančią infrastruktūrą pasienyje su Baltarusija (fizinis barjeras, vaizdo stebėjimo sistema (projektai jau įgyvendinti), patrulinį taką, leisianti pareigūnams greitai reaguoti į bandymus neteisėtai patekti į šalį; Pristatinėti savo poziciją dėl efektyvios sienos apsaugos užtikrinimo būtinybės politikams, kad šis klausimas būtų keliamas ir sprendžiamas europiniu lygmeniu; Papildomas pareigūnų mokymas, komplektavimas, siekiant užtikrinti migracinių procesų kontrolę, atsižvelgiant į migracijos krizės išmoktas pamokas.“.*

VSAT6 *– „<...> Valstybės sienos apsaugą užtikrinti padeda naujai įrengtas fizinis barjeras su įrengtomis vaizdo stebėjimo kameromis.“.*

VSAT7 *– „Stiprinti išorinės valstybės sienos apsaugą moderniomis techninėmis priemonėmis.“.*

VSAT8 *– „Fizinių barjerų įrengimas, vaizdo stebėjimo sistemų įrengimas, infrastruktūros, tinkamam reagavimui į sienos pažeidimus, įrengimas.“.*

VSAT9 *– „Fizinio barjero (tvoros) įrengimas prie išorinės Europos Sąjungos sienos, vaizdo stebėjimo sistemų įrengimas ir atnaujinimas prie Baltarusijos ir Rusijos valstybių sienos, VSAT pareigūnų tiesiogiai saugančių valstybės sieną skaičiaus didinimas bei atitinkamas pasirengimas įveikti panašaus pobūdžio krizes.“.*

Apibendrinant ekspertai vienareikšmiškai akcentavo, kad pagrindinės priemonės, kurios padėtų užtikrinti valstybės saugumą yra: Fizinis barjeras (tvora), Sienų stebėjimo sistemos ir atitinkamos įstatymų pataisos. Kadangi grėsmių tikimybė išlieka, modernios techninės sistemos padėtų rinkti bei keistis informacija su kitomis institucijomis, kurios užtikrina nacionalinį saugumą bei vertina galimas grėsmes. Taip pat labai svarbu išlaikyti poziciją dėl valstybės sienos apsaugos įstatymo pataisų, kurios užtikrintų užsieniečių neįleidimą esant paskelbtai ekstremaliai situacijai ir nepaprastajai padėčiai.

Dešimtuoju klausimu, siekiama sužinoti ekspertų asmeninę patirtį dalyvaujant nelegalios migracijos suvaldyme, nes visų pareigos skirtingos ir dalyvavimo patirtys turėtų būti vienareikšmiškai nevienodos.

Dešimtasis klausimas

„ Kokius iššūkius galėtumėte išskirti iš savo asmeninės patirties, nelegalios migracijos krizės suvaldyme?

VSAT1 *– „Didžiuliai pareigūnų krūviai bandant suvaldyti nelegalios migracijos sukeltos krizės padarinius, materialinių – techninių priemonių nebuvimas, infrastruktūros neparengtumas tokiems žmonių srautams, efektyvios koordinacijos tarp skirtingų institucijų nebuvimas, neaiški teisinė aplinka, kartais kenkėjiškas nevyriausybinių organizacijų elgesys.“.*

VSAT2 *– „Didžiausias iššūkis buvo užsieniečiams paaiškinti, koks yra VSAT vaidmuo prieglobsčio prašymo priėmimo, teisinės padėties išaiškinimo, supažindinimo su priimtais sprendimais metu ir pan.“.*

VSAT3 *– „Iššūkiai buvo visa situacija, man pačiai kardinalus darbo pasikeitimas, nuo sienos stebėjimo ir patruliavimo – migrantų apgyvendinimas, jų problemų sprendimai, jų pažindinimai su teisine padėtimi. Darbas labai tiesiogiai vyko su užsieniečiais, todėl iššūkis – susigyvenimas, prisitaikymas prie kitų kultūrų, bandymai susikalbėti įvairiomis kalbomis, susibendrauti iki tam tikro lygio. <...> nežinai ko tikėtis, iš pradžių labai sunkiai prisileido kaip moterį pareigūnę, reikėjo gauti jų palankumą ir parodyti, kad mūsų šalyje moterys gerbiamos. Taip pat labai sunku buvo nepriimti tiesiogiai, jautriai visų situacijų, istorijų. <...>“.*

VSAT4 *– „Kritinis neteisėtų migrantų mastas bei nepakankami turimi VSAT resursai. Todėl, lėtos procedūros ir pan. Sparčiai besikeičianti situacija, todėl ekstremaliosios padėties sąlygomis priimti sprendimus ypač sudėtinga.“.*

VSAT5 *– „Nežiūrint to, kad krizės pradžioje ir buvo veikiantys reagavimo į tokias situacijas planai, realioje situacijoje, prasidėjus migrantų antplūdžiui jie nesuveikė. Nesuveikė dėl apgyvendinimo vietų ir infrastruktūros (pvz. komunikacijų, teritorijos, kurioje galima greitai pastatyti konteinerinį miestelį, palapines) nebuvimo. Plane buvo numatyta, kad apgyvendinant migrantus aktyviai dalyvauja visos šalies savivaldybės, suteikdamos patalpas apgyvendinimui, užtikrinant priėmimo sąlygas (maitinimą, kitas paslaugas). Tačiau prasidėjus krizei į šią „pareigą“ sureagavo tik keletas savivaldybių, kitos atsisakė teikti pagalbą arba tiesiog ignoravo pagalbos prašymus. Todėl kilo apgyvendinimo problema.“.*

VSAT6 *– „Nuolatinis komunikavimas su visomis institucijomis ir operatyvus sprendimų priėmimas.“.*

VSAT7 *– „Be pagrindinių tarnybos organizavimo funkcijų atsirado daug papildomų logistinių funkcijų, kurios nesusijusios su pagrindinėmis funkcijomis.“.*

VSAT8 *– „<...>Iššūkių daug ir visi jie svarbūs <...>“.*

VSAT9 *– „Tiesiogiai migracijos krizės suvaldyme dalyvauti neteko, nes tarnybą vykdžiau prie Lietuvos ir Rusijos valstybių sienos. Iš asmeninės patirties galėčiau išskirti kaip iššūkį, kad teko skubos tvarka perskirstyti Pagėgių pasienio rinktinės turimas pajėgas ir siųsti pareigūnus į pagalbą prie sienos su Baltarusija. Tad teko įdėti daug pastangų šioje srityje. Reikėjo priiminėti skubius ir nestandartinius sprendimus teikiant pagalbą bei nesusilpninat sienos kontrolės prie Lietuvos ir Rusijos valstybių sienos.“.*

Apibendrinant, ekspertų nuomonė išsiskyrė per nevienodas patirtis ir tai rodo, kad iššūkių būta daugiau ir hibridinės atakos atveju problematika daug platesnė. Vertinant ekspertų nuomonę, galima daryti prielaidą kokias skirtingas patirtis patyrė pareigūnai, valstybės tarnautojai, darbuotojai organizacijos viduje. Nelegalių migrantų suvaldyme dalyvavo dalis tiesiogiai prie valstybės sienos, tad jiems teko susidurti su kalbos barjerais, kultūrų ir vertybių bei įstatymų skirtumais. Matyti ganėtinai jautrias situacijas naudojantis užsieniečių vaikais bei patirti provokacijas iš Baltarusijos režimą palaikančių pasieniečių. Kita dalis aktyviai dalyvavo siekiant efektyviai koordinuoti ir valdyti esamą situaciją, tačiau teko susidurti net su kenkėjiškais nevyriausybinių organizacijų poelgiais. Akcentuota, kad net ir esančiuose reagavimo planuose įtrauktos aktyviai dalyvauti turėsiančios šalies savivaldybės, atsisakė teikti pagalbą ir tik keletas jų vykdė „pareigą“, todėl užsieniečių apgyvendinimas buvo didžiausia problema. Ir reikėtų paminėti, kad dėl didelio pareigūnų trūkumo nuolatos buvo siunčiamos pajėgos pagalbai prie sienos su Baltarusija iš kitų VSAT padalinių, kurie turėjo nuolat perskirstyti likusias pajėgas nesusilpninant sienos kontrolės ir su Rusijos Federacijos – Kaliningrado srityje.

IŠVADOS

1. Išanalizavus migracijos procesus aiškinantį teorinį diskursą, galima teigti, jog tarptautinis žmonių mobilumas vyksta nuolatos, tačiau ne visuomet migracija būna pasirenkama teisėtai. Migracijos pasirinkimui turi įtakos traukos veiksniai, tokie kaip: gera sveikatos priežiūros sistema, aukštas pragyvenimo lygis, efektyvi socialinių garantijų sistema ir kitos traukiančios priežastys. Taip pat ir stūmimo veiksniai, tokie kaip: prastai vykdoma valdžios politika, saugumo trūkumas, žmogaus teisių ar laisvės diskriminacija bei kitos stumiančios priežastys. Analizuojant įvairius šaltinius, statistinius duomenis, galima daryti prielaidą, kad dažniausiai nelegalią migraciją renkasi trečiųjų šalių piliečiai.

2. Išnagrinėjus nelegalios migracijos procesų ypatumus, išsiskyrė pagrindiniai probleminiai aspektai su kuriais susiduria patys užsieniečiai. Pasirinkus neteisėtos migracijos būdą užsieniečiai praranda visas socialines garantijas, patiria finansinius nuostolius, kelia grėsmę sau ir savo artimiesiems. Trečiųjų šalių piliečių dažniausiai tikslas nėra prieglobsčio prašymas bet kurioje šalyje, jų tikslas ekonomiškai stabilesnės šalys, kuriose vyrauja geros socialinės garantijos. Ir nors siekiama sukurti patrauklią sistemą asmenims iš trečiųjų šalių galimybei keliauti legaliais būdais, neteisėtos migracijos pasirinkimas sukelia neigiamus padarinius, vykdant prieglobsčio ir saugumo užtikrinimui reikalingas procedūras.

3. Analizuojant valstybės sienos apsaugos tarnybos (toliau – VSAT) patirtį, kuomet 2020-2022 m. Baltarusijos Respublikos režimas sukėlė hibridinę ataką per nelegalios migracijos prizmę, galima identifikuoti pagrindinius VSAT iššūkius. Nelegalios migracijos krizės situacija parodė, jog mūsų valstybė nebuvo pakankamai saugi dėl fizinio apsaugos barjero (tvoros), sienos stebėjimo sistemų ir pareigūnų trūkumo prie valstybės sienos su Baltarusija. VSAT infrastruktūra nebuvo pasiruošusi tokiam užsieniečių antplūdžiui, tad sukėlė didelių iššūkių dėl apgyvendinimo ir jų aprūpinimo. Taip pat VSAT pareigūnai susidūrė su kompetencijų trūkumu atliekant užsieniečių pirminį pažeidžiamumo vertinimą ir atliekant pirminį užsieniečių registravimą, o tai pareikalavo dar daugiau įtampos pareigūnų atžvilgiu. Kad pavyktų operatyviau suvaldyti migrantų srautus ir užtikrinti valstybės sienos apsaugą, teko nepaliaujamai bendradarbiauti ne tik su Lietuvos, bet ir užsienio valstybių jėgos struktūromis, kitomis už migracijos procesus atsakingomis institucijomis, nevyriausybinėmis organizacijomis bei savivaldybėmis.

4. Tyrimo rezultatai parodė, kad Baltarusijos režimo politikos inicijuota hibridinė ataka ir net pačios šalies organizuotas migrantų stūmimas į Lietuvos valstybę, buvo plano dalis, kuomet po paskutinių Baltarusijos prezidento rinkimų, vakarų šalys nepripažino prezidento rinkimų kaip teisėtais ir skaidriais. Tuomet prezidentas A. Lukašenka siekiant atkeršyti nuolat grasino Europą užtvindyti „nelegaliais migrantais, ginklais ir narkotikais“. Tad Europos Sąjunga (toliau – ES) priėmė atitinkamus

sprendimus, kurie pareikalavo ypatingai didelių finansinių išteklių, įstatymų, teisės aktų ir kitų atitinkamų dokumentų pakeitimo, daug dėmesio skirti žmogaus teisių užtikrinimui reikalingoms procedūroms bei atitinkamiems Baltarusijos asmenims, tame tarpe ir A. Lukašenkai skirti sankcijų paketus. Kad didinti Lietuvos sienos apsaugos pajėgumus ir suvaldyti grėsmes, operacijų vadovo sprendimu teko įvesti ekstremaliąją situaciją, vėliau nepaprastąją padėtį Lietuvos teritorijoje, jog būtų maksimalus pasirengimas užtikrinti nacionalinį saugumą ir vyktų spartesnis reikiamų procedūrų valdymas. Tad nelegalios migracijos krizės suvaldymas buvo didžiulis iššūkis ne tik Lietuvai, bet ir visai ES.

5. Atliktas ekspertų nuomonės tyrimas leidžia daryti išvadą, kad prieš įvyksiančią migrantų krizę vykę teoriniai mokymai, taktinės pratybos, kaip praktika parodė, vis dėlto nebuvo pakankamai pasiruošta tokiems užsieniečių mastams. Prasidėjus migrantų krizei tik maža dalis savivaldybių prisidėjo pagalba prie migrantams reikalingų patalpų suteikimo, buvo tikėtasi didesnio susitelkimo ir reagavimo. Taip pat tyrimo rezultatai parodė, kad pasieniečiams teko atlikti daug jų veiklai nepriklausomų funkcijų.

REKOMENDACIJOS

Atlikus teorinio diskurso analizę ir identifikavus kokybinio tyrimo rezultatus, valstybės sienos apsaugos tarnybai (toliau – VSAT) pateikiamos rekomendacijos siekiant efektyviau vykdyti valstybės sienos apsaugą ir nelegalios migracijos kontrolės įgyvendinimą

1. Siekiant didinti pareigūnų pajėgas reikėtų skirti daugiau dėmesio VSAT pareigūnų motyvacijos didinimui, taip siekiant pritraukti daugiau norinčių rinktis pasieniečio profesiją.

2. Skirti daugiau resursų VSAT personalo ir pareigūnų kompetencijų didinimui, mokymams susijusiems su nelegalios migracijos procesais, kad pareigūnai būtų pasiruošę atremti provokacines situacijas ir psichologiškai pasiruošę krizinių situacijų suvaldyme.

3. Tinkamai aprūpinti VSAT pareigūnus ginkluote – gynybai, kadangi pasieniečiai vykdydami tarnybą prie valstybės sienos – pirmieji stovėtų fronto linijoje kilus grėsmei ir pirmieji turėtų ginti Lietuvos valstybę.

4. Tam, kad užtikrinti Lietuvos sienos apsaugą, reikėtų pasirūpinti pasienio infrastruktūros palaikymui ir vystymui reikalingų priemonių įrengimu: fiziniu barjeru (tvora) prie sienos su Baltarusija, patrulinių takų - reagavimui, vaizdo stebėjimo sistemų bei naujų sistemų įdiegimu, kurios supaprastintų atvykimo – išvykimo procesus.

5. Ekstremaliosios situacijos valdymo planuose aiškiai identifikuoti institucijas, organizacijas, kurios būtų įtrauktos į planus reaguoti – privalomai, dalyvaujant nelegalios migracijos antplūdžio suvaldyme, kad neišvengti atsakomybių.

6. Susidūrus su didžiausiu iššūkiu – nelegalių migrantų apgyvendinimo vietų trūkumu, reikėtų spręsti bendrai su savivaldybėmis ir ieškoti nenaudojamų objektų ar teritorijų apgyvendinimo vietoms realizuoti, nes praktika parodė, kad tokiems atvejams reikia būti iš anksto pasiruošus.

LITERATŪRA

1. Seniutienė, D. (2010). Migracijos procesai po prisijungimo prie Šengeno erdvės. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka, (4), 187-202.* Prieiga per internetą: https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14812/Seniutien%c4%97.pdf?sequence=1&isAllowed=y
2. Migrantų krizė Europoje (2020, spalio 30). *Europos Parlamentas*. Prieiga per internetą: https://www.europarl.europa.eu/news/lt/headlines/society/20170629STO78631/migrantu-krize-europoje
3. EUROPOS MIGRACIJOS TINKLO LIETUVOS INFORMACIJOS CENTRAS (2011) *PRAKTINIS ATSAKAS Į NETEISĖTĄ MIGRACIJĄ LIETUVOJE (studija-klausimynas)*. Prieiga per internetą: https://www.emn.lt/uploads/Products/product_1451/Studija-LT.pdf
4. Irregular Migration (2022, rugsėjo 10). *European Migration Network.* Prieiga per internetą: https://123.emn.lt/en/
5. Vyriausybė iš esmės pritarė pataisoms dėl Užsieniečių teisinės padėties, keičiasi tik apskundimo tvarka (2021, spalio 20). Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. Prieiga per internetą: https://vrm.lrv.lt/lt/naujienos/vyriausybe-is-esmes-pritare-pataisoms-del-uzsienieciu-teisines-padeties-keiciasi-tik-apskundimo-tvarka?fbclid=IwAR3jB5_6HApTV93FpICW8My-M8mrKqpTa4D5qUNGzQ2SfXaTlawa9jHsl7Y
6. Deflem, M.(2007) Europol ant the Policing of International Yerrorism: Counter-Terorrism in a Global Perspective. *Justice Quanterly*, 23 (3), 336-359. Doi: https://doi.org/10.1080/07418820600869111
7. Europos Parlamentas Biuras Lietuvoje. (2017). *Lietuva jau 10 metų Šengeno erdvėje.* Prieiga per internetą: https://www.europarl.europa.eu/lithuania/lt/j%C5%ABs%C5%B3-paslaugoms/lietuva-jau-10-met%C5%B3-%C5%A1engeno-erdv%C4%97je
8. Aleksonis, G. ir Aleksonytė, Ž. (2012). Europos Sąjungos institucijų bendradarbiavimas visuomenės saugumo srityje. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka,* (8), 5-19.https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15588/Aleksonis.pdf?sequence=1&isAllowed=y
9. UNCHR, (2022) Who we are : 70 years of the UN Refugee Agency. Prieiga per internetą: https://www.unhcr.org/about-us.html
10. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Sveikatos ir migracijos (2007/C 256/22). (2007) . *Europos Sąjungos oficialus leidinys,* 126. Prieiga per internetą: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2007.256.01.0123.01.LIT&toc=OJ%3AC%3A2007%3A256%3AFULL

11. Černienė R., Kumpikaite, V. (2011). International Labour Migration: Students Viewpoint. *Engineering Economics,* 22 (5), 527-533. Doi*: https://doi.org/10.5755/j01.ee.22.5.971*
12. Čiarnienė, R., Kumpikaitė, V., Taraškevičius, A. (2009) *Makroekonominių veiksnių poveikis žmonių migracijos procesams: teoriniai ir praktiniai aspektai: ekonomika ir vadyba, (14), 553-559. Prieiga per internetą: https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367168398019/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content*
13. Nedzinskas, E. (2007). Imigracijos įtaka visuomenės saugumui: teisiniai ir sociologiniai aspektai. *Jurisprudencija, 102 (12),81-87.* Prieiga per internetą: https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2648
14. Diazas De Mera, A. (2017) *Pažangesnė Europos sienų apsauga*. Prieiga per internetą: https://multimedia.europarl.europa.eu/lt/video/smarter-borders-for-europe_N01-PUB-171025-BORD
15. JT migracijos paktas: pagrindiniai aspektai (2018, gruodžio 10). *Kauno diena.* Prieiga per internetą: https://m.kauno.diena.lt/naujienos/pasaulis/ekonomika-ir-politika/jt-migracijos-paktas-pagrindiniai-aspektai-892558
16. Sandu, G. (2022) *Prieglobsčio politika*. Prieiga per internetą: https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/151/prieglobscio-politika
17. Naujasis migracijos aktas: skirtingi vertinimai Europos Parlamente (2020, rugsėjo 29). Prieiga per internetą: https://www.europarl.europa.eu/news/lt/headlines/society/20200924STO87803/naujasis-migracijos-aktas-skirtingi-vertinimai-europos-parlamente
18. Europos Komisija, Komunikacijos generalinis direktoratas. (2022). Lietuva. Prieiga per internetą: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles/lithuania_lt
19. Europos migracijos tinklas. (2016). *Migracijos institucijos. Prieiga per internetą:* https://123.emn.lt/migracijos-institucijos/
20. *Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymas* TAR, 2017-07-13, Nr. 12168. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/9a0dd6b2660411e7a53b83ca0142260e
21. Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. (2022). *Pagrindinės VSAT veiklos sritys.* Mano vyriausybė. Prieiga per internetą: https://vsat.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/pagrindines-vsat-veiklos-sritys
22. Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. (2022). *Valstybės sienos apsaugos tarnybos uždaviniai..* Mano vyriausybė. Prieiga per internetą: https://vsat.lrv.lt/uploads/vsat/documents/files/VSAT%20uzdaviniai%20ir%20fukc.pdf

23. Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. (2022). *Valstybės sienos apsaugos tarnybos funkcijos.* Mano vyriausybė. Prieiga per internetą: https://vsat.lrv.lt/uploads/vsat/documents/files/VSAT%20uzdaviniai%20ir%20fukc.pdf
24. Jakulevičienė, L.(2021). Migrantų krizė: išlaikėme egzaminą? *TEISMAI.LT* 3 (43),1-32.Prieiga per ineternetą: https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2021/11/zurnalas_nr27_-210x2975mm-1.pdf
25. Migrantų krizė: išlaikėme egzaminą? *TEISMAI.LT* 3 (43),1-32. Prieiga per internetą: https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2021/11/zurnalas_nr27_-210x2975mm-1.pdf
26. Jakulevičienė, L.(2021). Migrantų krizė: išlaikėme egzaminą? *TEISMAI.LT* 3 (43),1-32.Prieiga per ineternetą: https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2021/11/zurnalas_nr27_-210x2975mm-1.pdf
27. *Lietuvos Respublikos Seimo rezoliucija „Dėl hibridinės agresijos atrėmimo“.*2021 m. liepos 13 d. Nr. XIV-505.Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b996e150e3de11eb866fe2e083228059
28. Brunalas, B.(2021). *„Bilotaitė: kiek tęsis migrantų krizė, priklauso nuo to, kas dedasi Lukašenkos galvoje“,*Delfi žinios. Prieiga per internetą: https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/bilotaite-kiek-tesis-migrantu-krize-priklauso-nuo-to-kas-dedasi-lukasenkos-galvoje.d?id=88564545&fbclid=IwAR17kNBw4zQuk-qUR_pDaa4u_PL7F9A2tK3PrV5uXbbzjUkc55b3AVjaM9
29. Ilkevičiūtė, J. (2021). *„Griežtas EK pareiškimas: siūlo iš dalies stabdyti supaprastintą vizų su Baltarusija režimą“,*LRT.lt,iš Briuselio. Prieiga per internetą: https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1507414/grieztas-ek-pareiskimas-siulo-is-dalies-stabdyti-supaprastinta-vizu-su-baltarusija-rezima?fbclid=IwAR1BwuP-xHRe90UFmlCN7reaccvdKXHmI52FhIiSBX0GvGbe9lJVLHE-3-4
30. Bilotaitė, A. (2022 liepos 1 d.) „Ministrė A. Bilotaitė: migracijos krizę suvaldėme priėmę sunkius, bet būtinus sprendimus“. *Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija.* Prieiga per internetą*:* https://vrm.lrv.lt/lt/naujienos/ministre-a-bilotaite-migracijos-krize-suvaldeme-prieme-sunkius-bet-butinus-sprendimus
31. Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos 2021 metų veiklos ataskaita. 2022 m. balandžio 11 d. Nr. 8-7, Vilnius.
32. Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos 2021 metų veiklos ataskaita. 2022 m. balandžio 11 d. Nr. 8-7, Vilnius
33. Lietuvos Respublikos seimas, nutarimas dėl nepaprastosios padėties įvedimo, 2021 m. lapkričio 9 d. Nr.XIV-617. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/dd1e40a2417111ecac25bd9c0b3391dc?jfwid=18ynynn0su

34. Lietuvos Respublikos seimas, nutarimas dėl nepaprastosios padėties įvedimo , 2021 m. lapkričio 9 d. Nr. XIV-617. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/dd1e40a2417111ecac25bd9c0b3391dc?jfwid=18ynynlmsp&fbclid=IwAR1Nm9kXOGafmz4xMiqpAv-6-JZWk8ZqtLE1e8fjAtSTPasYXXzaCAerDUM
35. Marcinkevičius, L., (2021). *Kasčiūnas: nepaprastoji padėtis galiotų ir apgyvendinimo centruose – čia gyvenančių migrantų judėjimo laisvė irgi bus apribota.* LRT.lt. Prieiga per internetą: https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1537213/kasciunas-nepaprastoji-padetis-galiotu-ir-apgyvendinimo-centruose-cia-gyvenanciu-migrantu-judejimo-laisve-irgi-bus-apribota
36. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, *dėl masinio užsieniečių antplūdžio pasienio ruožo teritorijose prie Lietuvos Respublikos valstybės sienos su Baltarusijos Respublika valdymo ir valstybės sienos apsaugos sustiprinimo* (2021), 2021 m. rugpjūčio 2 d., Prieiga per internetą: https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Sprendimas_Nr_%2010V-20.pdf
37. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. *VRM ministrė siūlo didinti viešojo saugumo finansavimą – tai nacionalinio saugumo klausimas.* Mano vyriausybė. Prieiga per internetą: https://vrm.lrv.lt/lt/naujienos/vrm-ministre-siulo-didinti-viesojo-saugumo-finansavima-tai-nacionalinio-saugumo-klausimas?fbclid=IwAR3PiDJsKOxJwQCEfe2TTvctiaalw8YSr-6JqZ773OXsPSRahn_oYU1kiIY
38. Verslo žinios (2021) *Pasieniečių vadas: svarstoma sienos su Baltarusija apsaugai pasitelkti kariuomenę.* Prieiga per internetą: https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2021/06/04/pasienieciu-vadas-svarstoma-baltarusijos-sienos-apsaugai-pasitelkti-ir-kariuomene#ixzz7eawYnqUd
39. Kardelis, K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas. Prieiga per internetą: https://verslas09.files.wordpress.com/2010/01/mtp.pdf
40. Žydžiūnaitė, V.,Sabaliauskas, S. (2017). „Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai“ skyriaus *„Kokybinių tyrimų etika“*(p.1), Vilnius:Vaga. Prieiga per internetą: https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2021/02/7702_Kokybiniu_tyrimu_etika.pdf
41. *Council of the EU.* (2020). Belarus: EU imposes sanctions for repression and election falsification. Prieiga per internetą: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/10/02/belarus-eu-imposes-sanctions-for-repression-and-election-falsification/
42. *Council of the EU*. (2020). Belarus: Alexandr Lukashenko and 14 other officials sanctioned over ongoing repression. Prieiga per internetą: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/11/06/belarus-alexandr-lukashenko-and-14-other-officials-sanctioned-over-ongoing-repression/

43. *Council of the EU*. (2020). Belarus: EU imposes third round of sanctions over ongoing repression. Prieiga per internetą: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/12/17/belarus-eu-imposes-third-round-of-sanctions-over-ongoing-repression/

44. *Council of the EU*. (2021). European Council conlusions on Belarus, 24 May 2021. Prieiga per internetą: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/05/24/european-council-conclusions-on-belarus-24-may-2021/

45. *Council of the EU*. (2021). Declaration by the High Representative on behalf of the EU on the alignment of certain countries concerning restrictive measures in view of the situation in Belarus. Prieiga per internetą: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/06/21/declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-eu-on-the-alignment-of-certain-countries-concerning-restrictive-measures-in-view-of-the-situation-in-belarus/

46. *Council of the EU*. (2021). Belarus: EU adopts 5th package of sanctions over continued human rights abuses and the instrumentalisation of migrants. Prieiga per internetą: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/12/02/belarus-eu-adopts-5th-package-of-sanctions-over-continued-human-rights-abuses-and-the-instrumentalisation-of-migrants/

47. Aktualu / Lietuva. (2021*). Ministrė: pataisos dėl migrantų gina saugumo interesus ir užtikrina jų teisę į gynybą*. Prieiga per internetą: https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/ministre-pataisos-del-migrantu-gina-saugumo-interesus-ir-uztikrina-ju-teise-i-gynyba-56-1537928

ANOTACIJA

Varkalienė G. *Nelegalios migracijos kontrolės įgyvendinimo problemos Lietuvoje (2020-2022 m.) Valstybės sienos apsaugos tarnybos atvejis /* Viešojo administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas Prof. dr. Aleksandras Patapas – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Viešojo valdymo ir verslo fakultetas, 2023 – 54 p.

Magistro baigiamajame darbe analizuojamos valdymo problemos Lietuvoje 2020-2022 metais suvaldant nelegalios migracijos krizę, kuri traktuojama dar kaip hibridinė ataka sukelta Baltarusijos režimo politikos. Pirmoje darbo dalyje aptariamas nelegalios migracijos procesų bei migracijos probleminių aspektų teorinis diskursas. Antroje darbo dalyje analizuojama nelegalių migrantų antplūdžio priežastis, pagrindinės krizės suvaldymo problemos bei iššūkiai Lietuvos valstybei. Išanalizuoti valstybės sienos apsaugos tarnybos (toliau – VSAT) veiklos ypatumai nelegalios migracijos kontrolės kontekste. Trečioje darbo dalyje kokybiniu tyrimu, taikant ekspertų nuomone nustatytas nelegalios migracijos procesų poveikis ne tik VSAT veiklos efektyvumui, bet ir visai Lietuvos Respublikai (toliau – LR) ir Europos Sąjungai (toliau – ES). Taip pat remiantis tyrimo rezultatais kaip parodė praktika šiame krizės suvaldyme – identifikuotos pagrindinės problemos su kuriomis susidūrė VSAT pareigūnai.

Raktiniai žodžiai: nelegali migracija, problemos, valstybės sienos apsaugos tarnyba, Europos Sąjunga, hibridinė ataka.

ANNOTATION

Varkalienė G. *Problems of Implementation of Illegal Migration Control in Lithuania (2020-2022): The Case of the State Border Guard Service* / Thesis of Master in Public Administration. Supervisor Prof. Dr. Aleksandras Patapas. Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Public Management and Business. 2023, 54 p.

This Master's thesis analyses the management problems in Lithuania in controlling the crisis of illegal migration in 2020-2022, which is considered a hybrid attack caused by the politics of the Belarusian regime. The first part of the thesis discusses the theoretical discourse of illegal migration processes and problematic aspects of migration. The second part of the thesis analyses the reasons for the influx of illegal migrants, the main problems of managing the crisis and the challenges for the Lithuanian state. The peculiarities of the activities of the State Border Guard Service (hereinafter referred to as the SBGS) in the context of illegal migration control are reviewed. In the third part of the thesis, a qualitative study, using expert opinion, determines the impact of illegal migration processes not only on the effectiveness of the SBGS, but also on the Republic of Lithuania and on the European Union. The results of the study, as demonstrated by the practice of this crisis management, also identified the main problems faced by SBGS officers.

Keywords: illegal migration, problems, State Border Guard Service, European Union, hybrid attack.

SANTRAUKA

Varkalienė G. *Nelegalios migracijos kontrolės įgyvendinimo problemos Lietuvoje (2020-2022 m.) Valstybės sienos apsaugos tarnybos atvejis /* Viešojo administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas Prof. dr. Aleksandras Patapas – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Viešojo valdymo ir verslo fakultetas, 2023 – 54 p.

Lietuvos Respublikai (toliau – LR) įstojus į Europos Sąjungą (toliau – ES) bei tapus Šengeno erdvės nare, atsivėrė ir daugiau galimybių asmenų bei prekių judėjimui tarp visų Europos šalių. Tačiau atsirado ir daugiau atsakomybių bei įsipareigojimų nacionalinio saugumo stiprinimui, kurios įpareigoja didinti pareigūnų pajėgas, diegti modernias technines sienos stebėjimui reikalingas priemones bei pasirūpinti fizinėmis apsaugos priemonėmis prie valstybės sienos. Taip pat didesnį dėmesį sutelkti galimai korupcijai, šešėlinei ekonomikai ir užtikrinti neteisėtos migracijos kontrolę.

Iki 2020-2022 metų nelegalios migracijos sukeltos krizės, Lietuva ir net ES nebuvo pakankamai įvertinusios agresyvios Baltarusijos režimo vykdomos politikos, kuri savo provokacijomis ir gąsdinimais pradėjo kelti susirūpinimą dėl nacionalinio saugumo. Įvykus nelegalių migrantų krizei tik vėliau išaiškėjo, kad tai yra organizuota hibridinė ataka per nelegalių migrantų antplūdžio prizmę.

Atsižvelgus į šio įvykio kontekstą suformuluota **baigiamojo darbo problema** – Kaip buvo sprendžiamas valstybės sienos apsaugos tarnybos atveju – nelegalios migracijos suvaldymas? **Tyrimo objektas** – Nelegalios migracijos kontrolės įgyvendinimas Lietuvoje (2020-2022 m.). Šio **darbo tikslas** – Išanalizuoti Valstybės sienos apsaugos tarnybos (toliau – VSAT) valdymo ypatumus įgyvendinant nelegalios migracijos kontrolę Lietuvoje (2020-2022 m.). Tikslui pasiekti iškelti **darbo uždaviniai:** 1. Išanalizuoti nelegalios migracijos procesų teorinį diskursą; 2. Išnagrinėti nelegalios migracijos probleminius aspektus; 3. Išanalizuoti su kokiomis pagrindinėmis valdymo problemomis susidūrė VSAT – nelegalios migracijos kontekste; 4. Išsiaiškinti nelegalios migracijos poveikį Lietuvai ir ES, kuomet neteisėtos migracijos procesai buvo sistemingai vykdomi nedemokratinės kaimyninės šalies režimo; 5. Remiantis teorinės analizės ir empirinio tyrimo rezultatais apibendrinti VSAT veiklos efektyvumą suvaldant nelegalios migracijos krizę Lietuvoje 2020-2022 m. Taikyti **tyrimo metodai:** Teorinė literatūros analizė, dokumentų analizės metodas, apibendrinimo metodas, kokybinio tyrimo pusiau struktūrizuoto interviu metodas.

Atlikus empirinį tyrimą, pusiau struktūrizuotą interviu, buvo nustatyta, kad valstybės sienos apsaugos tarnyba (toliau – tarnybai) nelegali migracijos krizė padarė didelę įtaką veiklos efektyvumui, tad būtinos atitinkamos priemonės veiklos efektyvumui gerinti. Ši praktika parodė, kad būtina stiprinti valstybės sienos apsaugą fizinėmis bei techninėmis priemonėmis, skirti daugiau dėmesio pareigūnų pajėgų didinimui taikant atitinkamas motyvacijos priemones, jog tai skatintų daugiau norinčių rinktis

pasieniečio profesiją, pasirūpinti pareigūnų aprūpinimu bei ginkluote atitinkančia NATO standartus ir toliau stiprinti kovą su neteisėta migracija, šešėline ekonomika ir korupcija.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro: turinys, įvadas, 3 skyriai, 7 poskyriai, 2 skyreliai, išvados, rekomendacijos, literatūros šaltiniai (panaudota 47 šaltinių), dvi santraukos ir dvi anotacijos (lietuvių ir anglų kalbomis), 1 priedas, 5 lentelės, 7 paveikslai. Darbo apimtis 54 lapai.

Raktiniai žodžiai: nelegali migracija, problemos, valstybės sienos apsaugos tarnyba, Europos Sąjunga, hibridinė ataka

SUMMARY

Varkalienė G. *Problems of Implementation of Illegal Migration Control in Lithuania (2020-2022): The Case of the State Border Guard Service* / Thesis of Master in Public Administration. Supervisor Prof. Dr. Aleksandras Patapas. Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Public Management and Business. 2023, 54 p.

The accession of the Republic of Lithuania to the European Union and becoming a member of the Schengen area has opened up more opportunities for the movement of persons and goods between all European countries. However, there are also more responsibilities and obligations for strengthening national security, which oblige the state to increase the number of officers, to introduce modern technical means for border surveillance and to take care of the physical protection measures at the state border. In addition, an increased focus is required on potential corruption, shadow economy and the control of illegal migration.

Until the 2020-2022 crisis caused by illegal migration, Lithuania and even the EU had not sufficiently taken into account the aggressive politics of the Belarusian regime, whose provocations and intimidation had begun to raise national security concerns. It was only later, after the crisis of illegal migrants, that it became clear that this was an organised hybrid attack through the prism of an influx of illegal migrants.

In the context of this event, the following **problem of the thesis** was formulated: How was the control of illegal migration carried out in the case of the State Border Guard Service? The **object of the study** is the implementation of control of illegal migration in Lithuania (2020-2022). The **aim of the thesis** is to analyse the peculiarities of the management carried out by the State Border Guard Service (hereinafter referred to as the SBGS) in the implementation of the control of illegal migration in Lithuania (2020-2022). The **objectives of the thesis** are as follows: 1. Reviewing of the theoretical discourse of illegal migration processes; 2. Analysis of the problematic aspects of illegal migration; 3. Analysis of the main management problems faced by the SBGS in the context of illegal migration; 4. Clarification of the impact of illegal migration on Lithuania and the EU during the period when illegal migration processes were systematically carried out by the regime of an undemocratic neighbouring country; 5. Summarising of the effectiveness of the SBGS's activities in managing the crisis of illegal migration in Lithuania in the years 2020-2022, based on the results of the theoretical analysis and empirical study. The following **methods of study** were used: theoretical analysis of literature, document analysis method, summarisation method, semi-structured qualitative interview method.

The empirical study and the semi-structured interview found that the State Border Guard Service has been significantly affected by the illegal migration crisis in terms of operational efficiency and that

appropriate measures are needed to improve its operational efficiency. This case has shown that it is necessary to strengthen the protection of the state border by physical and technical means, to pay more attention to increasing the forces of officers by means of appropriate motivational measures in order to encourage more people to enter the border guard profession, to provide the officers with equipment and armaments in line with NATO standards and to further strengthen the fight against illegal migration, the shadow economy and corruption.

The Master's thesis consists of: table of contents, introduction, 3 sections, 7 subsections, 2 subheadings, conclusions, recommendations, references (total of 47 references were used), two summaries and two annotations (in Lithuanian and English), 1 appendix, 5 tables, 7 figures. The thesis consists of 54 pages.

Keywords: illegal migration, problems, State Border Guard Service, European Union, hybrid attack.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

KOKYBINIO TYRIMO ANKETA

Gerbiamas tyrimo eksperte,

Aš, Greta, taip pat dirbanti Valstybės sienos apsaugos tarnyboje, studijuoju Mykolo Romerio universitete ir rašau Viešojo administravimo magistro baigiamąjį darbą. Darbo tema: „Nelegalios migracijos kontrolės įgyvendinimo problemos Lietuvoje (2020-2022 m.) – Valstybės sienos apsaugos tarnybos atvejis“, tyrimo tikslas: atlikti 2020-2022 metų laikotarpio VSAT nelegalios migracijos kontrolės ir įgyvendinimo procesų analizę, taikant ekspertų nuomonės tyrimo metodiką.

Atliekant kokybinį empirinį tyrimą, pasirinkau ekspertų nuomonės metodą tam, kad suformuoti bendrą atsakiusiųjų rezultatų vertinimą, išanalizuoti kiekvieno eksperto patirtį susidūrus su VSAT ištikusia migrantų krize ir palyginti požiūrius į tam tikrus „teorinius“ valdymo ypatumus susidūrus praktikoje. Baigiamasis magistro darbas nebus viešinamas, Jūsų išsamūs atsakymai naudojami šio darbo problematikos apibendrinimui.

Jūsų atsakymai itin svarbūs, ačiū, kad dalyvaujate šiame tyrime.

Klausimai ekspertams:

1. ***Jūsų darbo patirtis VSAT ir apskritai valstybės tarnyboje?***
2. ***Jūsų pareigos VSAT prie LR VRM?***
3. ***Kaip vertinate Baltarusijos režimo politiką? Ar prieš įvykstant nelegalios migracijos krizei ir vykdant tarnybą prie valstybės sienos buvo prognozuojama, kad Lietuvai reikės paskelbti ekstremaliąją padėtį, tam, kad suvaldyti hibridinę ataką prieš Lietuvos valstybę?***
4. ***Ar buvo vykdomi mokymai, pratybos kaip turėtų veikti „bendra valstybės tarnybų sistema“ nelegalios migracijos kontrolės užtikrinimui?***
5. ***Ar VSAT personalas, pareigūnai dirbantys tiesiogiai prie valstybės sienos buvo paruošti atlikti reikiamas nelegalios migracijos kontrolei reikalingas procedūras? Kokius iššūkius išskirtumėte organizacijos viduje?***
6. ***Kaip manote, ar dėl šios hibridinės atakos priimti sprendimai, pakankamai veiksmingi VSAT atžvilgiu? Gal detaliau galėtumėte išskirti Jūsų nuomone pagrindinius aspektus.***
7. ***Ar šios krizės laikotarpiu pasikeitė teisinės priemonės siekiant išvengti piktnaudžiavimo ES prieglobsčio sistema ir prireikus asmenis teisiškai grąžinti į kilmės šalis?***

8. ***Su kokiomis problemomis susidūrė VSAT taikant prieglobsčio prašytojų sulaikymą ir alternatyvias sulaikymo priemones?***
9. ***Kokie VSAT prioritetai numatomi siekiant maksimaliai užtikrinti išorinės valstybės sienos kontrolę?***
10. ***Kokius iššūkius galėtumėte išskirti iš savo asmeninės patirties, nelegalios migracijos krizės suvaldyme?***